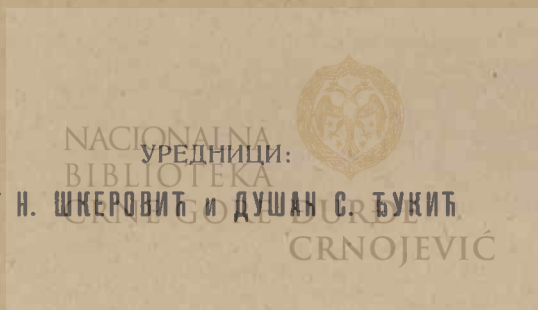

ДАН

ЛИСТ ЗА НАУКУ и КЊИЖЕВНОСТ

ЦЕТИЊЕ

ШТАМПАНО У КРАЉ. ЦРНОГ. ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ
1911.

„ДАН“ излази сваки мјесец. Годишња претплата за Црну Гору износи 12. Перпера. Претплата се уплаћује полугодишње. Адреса: „Администрација „Дана“, Цетиње“. Учитељи и свештеници плаћају 10 перпера, а ђаци 6. У иностранству 3 перпера више. — Свака свеска у књижарској распродаји Перп. 1'20. — Експедицију врши књи-жара А. Рајнвајн, Цетиње.

САДРЖАЈ

	СТРАНА
1. Стојан Новаковић	1
2. Љ. Бакић: Законодавство у Црној Гори	5
3. М. Броз: Васпитни елементи у Гундулићевој „Дубравци“	18
4. Лав Н. Толстој: — (пријевод П. В-ћа). О Шекспиру	28
5. Д-р Н. Добречић: Виктор Иго, као национални и међуна- родни пјесник	34
6. Лудвиг Гумпловиц — превод Д. С. Ђ. Индивидуализам и колективизам	40
7. Никола Рацковић — Ревизор: Опажаји из ревизије	43
Књижевност:	
а) Душан С. Ђукић: Моме оцу. — Другу. (пјесме) ..	50
б) Ив. Вазов: Калинкин сан (превео с бугарског Милорад М. Петровић.	52
в) Милорад (М.) Петровић — Сенке: Јастреб, Бор ..	52—54
г) Душан У. Бајић: Жудња. — Једне ноћи. (пјесме) ..	55—56
д) Душан С. Ђукић: Оковане душе	56
ђ) Мићун М. Павићевић: У Нови Свјет. — Послије смрти. — Без натписа. (пјесме)	66—67
е) Превео с француског Перо Ђ. Шоф: Прах	67
ж) Јан Неруда: Доктор Особењак, превео с чешког Јов. И. Хајдуковић	67
Биљешке:	
Двадесет година уставне политике у Србији 1883—1903. год. — Рад културне лиге 1910—1911. у Србији. — О поријеклу човјека. — Омладинско Коло. — Фонд сиромашних гимназијалаца на Цетињу. — Светосав- ска Бесједа	74—80

Стојан Новаковић.

Ове године се напунило педесет година од како је почео радити на српској књизи један од најплоднијих и најбољих српских научењака — Стојан Новаковић.

То је име данас познато не само сваком интелигентном Србину, већ и широм цијелога Словенства, нарочито у научењачким круговима — по славистици и историји.

Стојан Новаковић родио се 1. новембра 1842. год. у Шапцу. Своје младе године и свој књижевни рад провео и почео је Новаковић у оно бурно и пуно искушења, немира и несталности вријеме кад се ударао темељ младој српској држави; у вријеме Светоандријске скупштине, прогонства Александра Карађорђевића, повратка Милошева, дјеловања кнеза Михајла и његова убиства и т. д. Све је то морало оставити трага у души младог Новаковића и принудити га на размишљање, како да се дође до стабилности и правилног рада и реда у држави.

У најљепшим својим годинама, као ђак Велике Школе, почео је Новаковић свој књижевни рад, на име 1861. у „Даници“ (бр. 6. од 28. фебруара 1861).

Он је почео свој књижевни рад са пјесмом и скупљањем народнијех приповједака; али ускоро одбаци ту врсту књижевног рада, па се окрену на друго поље. Вртлози и промјене, које су се одигравале пред његовим очима, несигурност и несталност српске политике и несређеност друштвених прилика уопште, изгледа да су принудиле Новаковића, да потражи одговор на тешка питања, која је постављала тмурна стварност сваком свјесном Србину тога времена. Мјесто да преноси већ готово, али туђе, као што су радили многи његови савременици, Новаковић се обратио науци да му даде тај одговор за рјешење тешких друштвених политичких питања.

Примајући активно учешће у политици, Новаковић, у почетку свога рада, поклања главну пажњу просвјетним питањима, у повољном рјешењу којих видио је и рјешење опстанка и напретка свога народа.

Услјед тога и његов рад тога времена носи претежно филолошки карактер. Из тога су времена његове филолошке расправе у разнијема часописима, историја српске књижевности, старословенске граматике, српска граматика, примјери старог словенског језика и т. д. Радећи на књизи Новаковић постаје све активнији у политици. Већ 1873. г. долази он за министра просвјете. Ступивши тако у сферу виших државних интереса, за које постаје полуодговоран пред народом, он успјешно ради на реформирању школства и збиљски види пред собом опште државне интересе, жртвујући им сав свој труд и способност. Као министар просвјете учинио је врло много за напредак младе српске школе. Он реформира гимназије и реалке, богословију, вишу женску школу, учитељску школу и коначно Велику школу, гдје је и сам професоровао 1872—1874 г.

Тијех година превео је Новаковић „Општу историју књижевности од Шера, а нешто доцније „Србија и Турска у XIX вијеку“ — од познатог историка Ранкеа.

Послије овога се Новаковић обраћа прошлости српског народа, не би ли на основу научних закључака придонио успјешном развијању свога народа у садашњости. Као резултат тога проучавања српске прошлости имамо његове одличне историјске студије: „О посљедњима Бранковићима“, „Срби и Турци у XIV и XV вијеку“, „Васкрс Државе Српске“, „Турско царство пред Српски устанак“, и др. Ове се расправе одликују јаким научењачким духом и широким погледима, одличним језиком и стилем, тако да се слободно може рећи, да су то најбоље историјске расправе, те врсте, у нашој историјској литератури. Издао је осим тога велики број српских историјских споменика, између којих помињемо његово издање „Душанова Законика“, и „Синтагмата Матије Властора“.

Стојан Новаковић је први почео да се бави нашом културном историјом. Његове студије: село, жупа, град, културне студије из старе српске државе и др., стоје потпуно усамљене у нашој културно-историјској, тако сиромашној литератури.

Од политичких студија треба поменути његове списе „Балканска питања“, „Српско питање и балканска криза“.

Као политичар увијек се одликовао Новаковић необичном у Србији толерантношћу, гдје партијска борба долази по који пут до заслијељености.

Новаковић се увијек држао својих политичких начела, али је умιο поштовати и поштовао је и начела својих политичких противника.

Новаковић је конзервативан или боље рећи конзервативно-демократичан и увијек строго парламентаран; што му је прибавило дубоко поштовање међу свима државницима и парламентарцима у Србији.

Може се слободно рећи, да је Новаковић једна од најсвјетлијих, с најчишћом политичком репутацијом, личности у Србији; у томе погледу је Новаковић готово потпуно усамљен. А то долази опет из оне строге објективности и парламентарности честитог старца, којему су државни интереси пречи од свију партијских интереса.

1896. г. био је Новаковић министар предсједник па по други пут предсједник коалиционе владе за вријеме анексије Босне и Херцеговине. Дуго година заступао је Новаковић Србију у Берлину и Петрограду.

И данас, као 70-годишњи старац, Стојан Новаковић је активан радник и у политици и на књижи, опште љубљен и поштован. Предсједник је Академије Наука и „Српске Књижевне Задруге“.

Број његових књижевних радова прелази 380. Посљедње његово дјело: „Двадесет година уставне политике у Србији 1883—1903 г.“ угледало је свијета ових дана у Биограду. И тај мемоарско-историјски спис свједочи о свјезини његова ума, о свагдашњој његовој искрености и примјерној објективности.

И ако већ старац по годинама, Новаковић је свјеж и млад духом. Он тврдо вјерује у способности и срећну будућност Српског народа, не гледајући на његов мучан положај и тешке препреке к његовој заветној мети.

Угледајмо се на такве људе!

Живио Ст. Новаковић!

Л. БАКИЋ

Законодавство у Црној Гори

(Наставак)

(3)

10. *Кривични Законик*, од 23. фебруара 1906. године, с обвезном силом од 23. априла исте године.

До његова ступања у живот врло је слабо било писаног законодавства за кривична дјела. Прописи „законика Петра I. (светог Петра)“ и „Данилова законика“, као што смо раније напоменули, врло су мало времена и слабо примјењивани. И ако је поникла у разна времена по која наредба за кривична дјела са законском силом, ипак се може рећи, да у ствари није било писаног законодавства. Судови су рјешавали кривичне спорове по судској пракси и правним обичајима, а с обзиром на правно поимање народа о правди и правци у времену рјешавања спора. У главном је у судовима владала произвољност у погледу квалификације дјела, врсте и висине казне. Казне су уопште биле блаже с изузетком тјелесне казне, која је укинута за женске на неколико година прије постанка овога законика.

Законик је у ствари пријепис кривичног законика Краљ. Србије, што је и наглашено у самом указу о прогласу његову. Учињене су ипак неке незнатне измјене и допуне према домаћим приликама и правним обичајима.

Године 1909. дошла је измјена прве и друге тачке § 364. односно затварања радња у празничне дане. Још је овом измјеном дато право муслиманима да држе отворене радње у свима празницима, осим за вријеме службе Божије и, да не могу трго-

вати у недјељне дане и на први дан Божића. Привилегија ова, свакако иде на штету осталих држављана, који се трговином баве.

Такође је учињена измјена 1910. године § 51., раставка првог, у томе, што се казни онај, који дозна да се ради противу живота: Владара, Владарке, Престолонаслједника и Престолонаслједнице, па то не јави одмах власти. Не тражи се, дакле, по овој измјени да је дјело *извршено* или *покушано*, па да је тек тада одговорно лице које није пријавило оно што је сазнало, већ је за одговорност доста само сазнање, а не и јављање власти, па макар се дјело и не покушало.

Истом измјеном снижен је минимум казне од десет на пет година робије. § 82. б. укинут је, а раставак први § 88. јасније је стилизован. У § 90. измијењене су неке ријечи, које се односе на позив у вези с § 87. истог закона.

Сам изворник овог законика не одговара начелима савремене правне науке о кривичном праву, те се ни његова вриједност нема разлога хвалити. Уз ово није поклоњена озбиљнија пажња на правно схватање народно о кривици и казни, те да његови прописи одговоре правној свијести народа и државној потреби о одржању јавно-правног поретка. Свакојако његов је постанак донио користи, јер се тим укинула произвољност судска у одмјеривању казне, која није могла и не може бити корисна по правосуђе усљед нестручности судског особља.

С овим је у главном исцрпљен законодавни рад по судској струци до Устава од 1905. године, од чијег стајања на снагу узима учешћа у законодавству и Народна Скупштина.

До сада су угледали свијета, као производ оба законодавна фактора према прописима Устава — Краља и Народне Скупштине — још и ови закони из круга надлежности Министра Правде.

11. *Закон о јавним правозаступницима*, од 14. децембра 1909. године, стао је на снагу у другој половини јануара мјесеца 1910. године.

Потреба овога закона, којим се први пут уводи адвокатски ред, била је очевидна. Гомилање писаног законодавства, нарочито у новије вријеме, по судској струци, а и другим гранама државне управе, изазвало је ову потребу. Судско особље слабо је стручно спремно, да би могло правилно примјењивати прописе закона, који су нагло дошли, а већином пријеписи страних закона. Заинтересоване странке у парници још мање су се могле користити односним законским прописима, те без установе адвокатског реда слабо би се осјетила корист од нових закона. Адвокати, као стручно спремна лица, могу правилно по закону штитити интересе својих клијената. Они могу савјесним радом и знањем користити у примјени закона не само судове, већ и лица ван суда, да се умију користити и сама законским прописима у случају потребе. Ова се корист од адвоката може добити, разумије се, ако они буду савјесно испуњавали своје адвокатске дужности, као помоћници суда у циљу да се правда у земљи што правилније изриче. Од самих њих зависи како ће ова установа ухватити коријена. Ако им буде сврха само материјални интерес, онда од ове установе не само да неће бити поменуте користи, већ напротив штете: ствараће пометњу међу стручно неспремним државним органима, који законе примјењују, и, правда, мјесто да добије, изгубиће њиховим правом учешћа у њеном проналажењу.

По овом закону могу бити адвокати само она лица, која између осталог испуњавају и ове главне услове: *црногорско држављанство, гимназијски испит зрелости и диплома о редовном правном факултету*, једногодишња пракса било код адвоката, било у суду или у министарству правде. Осим тога, њиме су прописана како права тако и дужности адвоката, тако, да се о њему може говорити само као о добром закону.¹⁾

¹⁾ Закон је донесен за вријеме министровања д-р С. Дрљевића.

Његова вриједност умањила се је измјенама и допунама од 11. фебруара 1911. г. По измјенама и допунама ублажене су двије иначе строге одредбе чл. 1. Закона о јавним правозаступницима од 14. децембра 1909. г., а на име: по првом законском пропису странке је пред властима могао заступати *само* адвокат, а трговачки спорови странаца нијесу се могли ни отпочети ни водити без посредовања адвоката.

По измјенама и допунама речено је: да професионално не могу заступати странке пред властима друга лица осим адвокати, иначе, да странке могу заступати себе непосредно, а могу их заступати и пуномоћници, ако су ови црногорски држављани и ако нијесу под стециштем или старатељством.

Али чиме се умањује вриједност закона поменутим измјенама, то је, што се по њима не тражи више факултетска спрема, већ може ступити у ред адвоката и онај, који има средњу школу и по неколико година судске праксе, која је мања, ако дотично лице заузима виши судски положај, као н.пр., да је био члан Великог Суда или предсједник Обласног Суда.

Шта је била тенденција законодавца, да мијења услов о школској спреми за добивање права на адвокатуру, требало би нагађати, али свакако тим није добила ни установа адвокатског реда, ни парничне странке, нити правосуђе.

По чл. 25. закона о јавним правозаступницима предвиђа се, да ће право на награду имати правозаступник према правилнику, који ће прописати Министар Правде у договору с Великим Судом. Правилник није угледао свијета и ако је нешто на томе рађено. По поменутим измјенама од 1911. г. остављено је, да суд одреди награду адвокату према дангуби и уложеном труду.

12. Закон о *поступку судском у кривичним дјелима*, од 20. јануара 1910. г. ступио је на снагу крајем фебруара мјесеца 1910. г.

Раније су издаване неке наредбе о судском поступању при истрази кривичних дјела. Али је ври-

једно споменути само „закон о истраж. затвору“ од 10. новембра 1900. г. и „закон о кривичној судској надлежности“, од 6. децембра 1902. г., као одломке кривичног поступка. О њима је већ била ријеч, као и то да су укинута ступањем на снагу закона о кривичном поступку 1910. г.

И овај закон скоро је чист пријепис закона о кривичном судском поступку Краљ. Србије. Учињена је измјена у нечему у поступку претходне истраге с обзиром на устројство наших капетанских судова, који врше судску и полицијску власт. Такође је учињена измјена у оном дијелу, који говори о праву незадовољства и праву жалбе. Ово с тога, што Велики Суд врши касациону и апелациону судску власт, те у оба случаја при употреби правних средстава — незадовољства и жалбе — на одлуке нижих судова, спорни предмети долазе у Велики Суд.

Законом је јако заступљена легална теорија доказа, а слабо теорија слободног судијског увјерења при оцјени доказа. У нади, да ће се што прије судови попунити спремним судским особљем, надати се да ће временом доћи измјена и овог закона у напреднијем правцу, особито у погледу слободног судијског оцјењивања доказа. Али без закона о кривичном поступку није се могло и даље остати. Материјални правни прописи кривичног закона нијесу могли наћи правилније примјене без формалних законских прописа о поступку при истрагама, расправљању и суђењу кривичних дјела. С тога је и његово ступање у живот корисно, па ма да има знатних мана.

Напоменути нам је овдје, да су у брзо при његовом увођењу у живот, дошле у конфликт управне и судске власти, — око примјене неких његових прописа. Спор је настао око тумачења: да ли је надлежан Министар да учини претходно исљећење подручном чиновнику, кад учини ма какав злочин при вршењу званичне дужности; и да ли зависи од његове увиђавности, да ли ће тога чиновника предати суду кад сам преко својих органа учини истрагу.

При једном конкретном случају министар је заступао гледиште, да је надлежан он учинити претходну истрагу чиновнику, и ако је у питању злочин убиства, па да од његове увиђавности зависи, хоће ли га или не предати суду. Суд је хтио да он чини претходну и даљу истрагу по званичној дужности. Поводом овога конфликта водила се је испрва приватна дискусија, а послије се ствар и јавно расправила. Стручно спремни људи стали су на становиште при тумачењу: да је суд надлежан повести истрагу против чиновника за злочин убиства, учињен при вршењу званичне дужности, а не министар, и да од његове воље не зависи, хоће ли тај чиновник бити предан суду; и, да је министар једино надлежан водити истрагу и од његове воље зависи, хоће ли предати дотичног чиновника суду, за кривице чиновника из главе XI. кривичног законика.

13. *Трговачки законик*, од 22. јануара 1910. г. ступио је на снагу крајем марта мјесеца 1910. г.

И овај законик у главном је пријепис трговачког законика Краљ. Србије од 26. јануара 1860. г. До постанка његова врло се је слабо или никако водило трговачко књиговодство, а законских прописа у ствари није о томе ни постојало. Судови су при суђењу ипак узимали трговачке рачуне, као полудоказ, те су обично досуђивали трговцу заклетву, као допуну потпуног доказа, за истинитост тих рачуна.

У Оп. Имов. Законику, раздијелу X. дијелу V. постављена су општа правила о тековинским друштвима, али ближе одредбе о трговачким друштвима тек је овај закон предвидио.

За суђење спорова, који настају из трговачких послова нема засебно установљеног трговачког суда. Те спорове расправљају и суде у првом степену обласни судови, сваки према својој мјесној надлежности, и то: на Цетињу, у Подгорици, Никшићу, Колашину и Бару,¹⁾ а у другом и посљедњем степену Велики Суд. По чл. 167. парничне странке

¹⁾ в. члан 4. Закона о устројству судова од 25. фебруара 1910. г

могу захтијевати, да се један од судија замијени при расправљању и суђењу спора с једним чланом мјесног трговачког одбора. Овај судија у конкретном случају има сва права и дужности редовног судије, а добива 8 перп. дневно на рачун парничне странке, која спор изгуби.

Тачком 7., чл. 164., овог закона речено је, да у трговачке послове спада и: „свако предузеће грађевина“. Оваква стилизација доводи судове у приличну забуну. Не зна се, да ли је законодавац мислио, да сваку радњу какве грађевине треба подвести под име трговачког посла или је тим хтио да каже, да предузећа грађевина на велико спадају у ред трговачких послова. Ово је потребно разликовати, како обзиром на чл. 167., по којему странке могу захтијевати једног одборника за судију, ако је трговачки посао, тако и обзиром на надлежност суда, пошто сви обласни судови не расправљају и не суде трговачке спорове. Наше је мишљење, да поменути законску одредбу треба тако разумјети: да ће се трговачким послом сматрати оно *предузеће* грађевина, које врши једно или више лица у циљу тековине. На пр.: предузме једно или више лица да огради кућу, школу, цркву или да намјести као стручњак неку машину и т. д. и за то уговори за колику ће цијену довршити цијелу грађевину или радњу уопште (дакле, погоди се ђутуре а не по надницама. Ова погодба ђутуре може бити и за један дио грађевине, н. пр.: предузме један ђутуре градњу зидова, други израду дрвенарије и т. д.) У овом случају рачуна предузимач на извјесан већи или мањи добитак, — пасхо, дакле, узима на ризик, а врши га за другог. На против није трговачки посао, ако једно или више лица гради за свој рачун какву грађевину или врши какву радњу, па само узима раднике, макар и стручна лица, и плаћа им наднице. У овом другом случају није у питању какав добитак, основан на ризику, већ чист рачун да извјесно лице хоће да подигне какво непокретно добро или изврши какву радњу за личну своју ко-

рист, а за постигнуће тога унапријед зна да ће имати већих или мањих трошкова, а такође се не јавља као предузимач већ као надничар. Било би и овдје трговачког посла, ако то лице уговори са другим, да му приреди рецимо камени материјал за кућу, за извршење чега одреде укупну цијену, па услијед неизвршења тога, на начин како је уговорено, дође до спора између њих. Ово с тога, што је лице, које је примило обавезу израде каменог материјала, рачунало на добитак, дакле, узело је на себе обавезу на ризик, те се јавља као предузимач. Критеријум, дакле, за оцјену шта је то свако „предузеће грађевина“, није у томе, да ли је лице стручно спремно и признато да врши стално послове извјесне врсте, пошто тог реда посленика код нас нема са сталним занимањима. Тај се критеријум налази баш у факту, да је неко предузео неки посао ђутуре и на ризик — рачунајући на извјесну већу или мању зараду, а не надницу.

У осталом ствар је тумачења закона и, како ће судови примијенити односни законски пропис при рјешавању каквог конкретног спора, зависи од њих а нарочито од Великог Суда, као највише судске инстанције.

Уз трговачки законик донесен је, као саставни његов дио, и закон о мјеницама, који је такође у главном пријепис мјеничнога законика Краљ. Србије. Код прописа односно способности примања, издавања и преношења мјенице закон се разликује од свога изворника. По мјеничном закону Краљ. Србије не може вршити горње радње: сељак, прост војник и чиновни војног реда испод потпоручика стојеће војске. По овом закону могу се и поменута лица мјенично *обвезати*, али само код којег од новчаних завода, иначе друге мјеничне операције не могу ни по њему вршити.

Законско овлашћење да се и сељак може мјенично обвезати без сваке сумње више је штетно него корисно по опште благостање народно. Сељак се олако мјенично задужи и добивени новац врло слабо

продуктивно употреби. Потроши га: за одијело из трговачких радња, за раскошнији живот по варошима и у својој кући и т. д., а притом своју је имовину окувао гвозденим ланцима мјеничне обавезе. До сада се је видјело, и ако су новчани заводи код нас новијег датума, да су сељаци листом нагрнули и дизали зајмове, рачунајући у почетку, да ће га употребити на продуктивне домаће сврхе, али су брзо остали без новца, те нијесу знали куда им је пошао, као да им је мађионичар ставио новац у шаку, па је његовим чаробним штапићем махнуо и кад је сељак отворио шаку видио је да му новца нема. Мјенични су протести пред судовима чести, и, у мало већој новчаној кризи имања би пошла, при бројој мјеничној наплати, у бесцење.

14. *Закон о устројству судова*, од 25. фебр. 1910. год. Раније је казано, да се је у пракси осјетила тешкоћа због малог броја обласних судова, нарочито у брдским крајевима. С тога је дошао нов закон о устројству судова, по којему се имају установити, поред оних пет по закону од 1902. год.; још и пет нових обласних судова. Тако по новом закону имају бити десет обласних судова са сједиштима на: Цетињу, Ријеци, Даниловграду, Велимљу, Андријевици и Шавнику и у: Бару, Подгорици, Никшићу и Колашину. Од предвиђених пет судова установљен је само онај на Андријевици и у Шавнику, а на Ријеци, Даниловграду и Велимљу нијесу још усљед финансијске немогућности, која је немогућност предвиђена самим законом, па је остављено да се установе кад буде те могућности.

Обласни суд састављају три судије и предсједсједник. Суд има једног секретара, два писара и потребан број приставног особља.

При суђењу кривичних спорова нужно је да учествују три судије гласача и предсједник суда, а при суђењу грађанских спорова два судије и предсједник. Због финансиске немогућности да се има довољан број судија гласача и ислѣдни судија у обласним судовима, настала је потреба, да се сма-

њи број судија гласача. С тога је дошла измјена у закону у ванредном сазиву Народне Скупштине 1911. год. По овој измјени довољан је кворум, за суђење и кривичних парница, састављен од три судије вонтанта, међу које се рачуна и предсједник.

Устројство капетанских судова исто је као што је било по првом закону.

Нагомиланост парница, умножавање Обласних судова и недовољна спрема судског особља, чини да се ствари судске гомилају пред Великим Судом. С тога је настала потреба, да се Велики Суд увећа бројем чланова, ради бржег свршавања послова. Законом је предвиђено да Велики Суд састављају шест чланова суда и предсједник. Такође је Велики Суд подијељен законом у два одјељења — грађанско и кривично. Начин подјеле у одјељења није предвиђен законом, али је уобичајено да се врши коцком у почетку сваке судске године. У кривичном одјељењу су три судије, од којих најстарији предсједава при расправљању и суђењу. Има два секретара, шест писара и потребан број приставног особља. Предсједник Великог Суда, као шеф надлештва, преставаља цио Велики Суд и врши административне функције.

Повећавањем броја чланова Великог Суда и подјелом у одјељења добило се је и у томе, што у случају искључења којег од судија због законских узрока, може бити попуњен кворум из једног одјељења у друго.

И по овом законнику остављено је да Велики Суд има унутрашњи правилник о своме реду и раду.

Према наредби Министарства Правде од 26. јуна 1899. г., која има законску снагу, обласни судови и Велики Суд имају велико судски одмор од 29. јуна до 15. августа сваке године, а осим тога и по неколико дана о Божићу и Ускрсу ван прописаних празника преко године.

Овим је завршен преглед писаног законодавства по судској струци. И ако је било нешто писаног законодавства *по ступању на пријесто садашњег Владара*

Црне Горе по неким гранама државне Управе и прије Оп. Им. Законика, ипак смо раније истакли на првом мјесту овај значајни дио законодавства не пазећи баш толико на хронолошки ред, што ће се све истаћи хронолошки код сваке поједине гране.

Сад ћемо изнијети шта је до сада урађено на писаном законодавству по другим гранама државне Управе.

1) *Врховна државна Управа. Основни државни законик*, од 6. дец. 1902. г. његови се прописи тичу Књажевске Владе и Државног Савјета.

а) *Закон Књажевској Влади*. Владу саставља и мијења Владар по својој увиђавности и министри су њему одговорни за свој рад. Постоје пет Министарстава: унутрашњих и спољних послова, финансије, правде и просвјете. Истина, министарства су установљена убрзо послѣдњег рата црногорско-турског, али се први пут писаним законом сада установљавају и опредјељује им се дјелокруг њиховог рада. До овог закона нијесу се постављали чиновници указом на предлог надлежног министра са његовим премапотписом. Министар премапотписује и сва она рјешења по својој струци, чија важност зависи од Владаревог одобрења.

Државни буџет склапају министри сваки по својој струци и предлажу га Државном Савјету на преглед. Пошто Државни Савјет прегледа и учини своје примједбе на поднесени буџет од министра, подноси се цио државни буџет на одобрење Владару. Овако утврђеног буџета дужни су министри строго се држати и подносити на крају године завршне рачуне Главној Државној Контроли, која може и у току године чинити прегледе рачуна на основу закона о буџету и о уређењу њеном. Министри спремају и подносе законске пројекте Државном Савјету.

Министарство Унутрашњих Дјела има пет одјељења: управно, за грађевине и собраћај, за пошту и телеграф, санитетско и привредно. Сваком одјељењу прописан је круг рада. На челу сваког одјељења има бити по један начелник.

Послови Министарства иностраних дјела означени су двојачко: политичке и административне природе. За оба круга послова постоје законске одредбе. Само, пак, устројство министарства као и дипломатског консулског заступништва у иностранству, није уређено законом, већ је остављено за доцније, што ни до данас није учињено.

Под министарством правде су сви државни судови за грађанска и кривична дјела и сви казнени заводи у земљи.

Прописују се дужности министарства правде у погледу надзора над судовима о изрицању правде у границама закона, као и о осталом раду у његовом ресору.

Такође је одређен законом круг рада министарства: финансије, војног и просвете.

б) *Закон о Државном Савјету.* У Државном Савјету имају мјесто и глас: Престолонаследник, митрополит, сви министри, предсједник Главне Државне Контроле, и, сви они, којима Владар даде титулу државног савјетника. Министри и предсједник Контроле не морају имати титулу Државног Савјетника и ако имају право гласа у Савјету, већ ако им Владар додијели ту титулу.

Државном Савјету предсједава члан Савјета кога Владар предсједником именује. Секретар Савјета је један од чланова кога владар такође именује на предлог предсједника Савјета, а његове су функције бесплатне.

Круг рада Државног Савјета, изузев судства по грађанским и кривичним споровима, у главном је исти као и старог сената. Он врши послове: законодавне, управне као и административног судства.

Државни Савјет рјешава: о законодавним предлозима појединих министара, при чему само министри имају право решавајућег гласа, а остали савјетници само савјетујућег; о уговорима са страним државама; о утврђивању државног буџета предложеног од министара, о сукобима између судских и административних власти; рјешава о давању чинов-

ника под дисциплинарни суд, предлаже чиновнике за пензију и одређује пензију удовици и сирочадима умрлог чиновника и т. д. Најглавнија је функција Савјета јако право учествовања у законодавним радњама.

Сва главнија ријешења Држ. Савјета подносе се на одобрење Владару, који може иначе и сам сазвати савјет у сједницу и у овом случају председавати му. Кворум за пуноважно рјешавање у савјету тражи се од 4 члана, у који се број рачуна и Предсједник. При расправљању о каквом законском пројекту поступак је сличан онеме у парламентима уставних држава. Предсједник отвара начелну дебату, па кад се ова сврши прелази се на претрес у појединостима.

Министар, који је поднио законски пројект, може добити ријеч у свако доба при претресу пројекта.

По чл. 44. овог закона, једном коначно ријешен предмет, не може Савјет поново узети у разматрање и рјешавање.

Према изложеноме знатно се разликује устројство и круг рада Државног Савјета по овом закону од устројства и дјелокруга садашњег Државног Савјета.

Оба поменута закона — закон о Књ. Влади и закон о Државном Савјету — замијењени су законом о министарској одговорности од 20. јула 1906. г. и законом о уређењу Државног Савјета од 29. јуна 1906. г., о којима ће мало, доцније бити ријечи.

(Наставиће се)

М. БРОЗ:

Васпитни елементи у Гундулићевој „Дубравци“

Није нужно ни спомињати, да оvdје не може бити говора о физичном васпитању, него једино о душевном т. ј. о оплемењивању оних особина, које човјека уздижу над остале створове.

Међу васпитне елементе спада све оно, што је кадро побудити у срцу човјечјем осјећај истине, љепоте и доброте. Можемо дакле имати васпитање филозофско, и то: васпитање интелектуално или васпитање ума, онда васпитање морално или васпитање срца, напoкон васпитање естетичко или васпитање „krasoćutja“, како проф. Марковић зове естетички осјећај. У чистим књижевним дјелима не може се тражити филозофско васпитање, јер тиме равна посебна знаност (математика, филозофија, педагогика). Но ни књижевност не искључује такoва васпитања а priori. У књижевном дјелу обилују естетички и морални васпитни елементи.

Додуше у најновије вријеме и код нас је настала струја, која у књижевном раду искључује васпитне циљеве у опће, а моралне поготово, те хоће, да је књижевност сама себи сврхом без обзира на вјеру, на морал и на патриотизам. Они допуштају у крајњем случају, да књижевност може узгајати естетички осјећај.

Те назоре побили су многи наши изврсни књижевници и пјесници и дјелом показали, да нема књижевности без моралне патриотске тенденције, а да имаду трајне вриједности једино она дјела, која су прожета таквим васпитним тенденцијама. Не треба

спомињати имена, да се не би криво тумачила ова моја опаска.

Но стоји непобитна истина, да је наша старија књижевност, којом се поносимо и то пуним правом, проникнута васпитним моралним, вјерским и патриотским тенденцијама. Шта више морамо признати, да је у тим дјелима далматинско-дубровачке књижевности обилнија морално васпитна тенденција од естетичке: Наши стари, и ако им није била непозната садржина оне модерне али свугдје већ забачене крилатице: „L'art pour l'art“, ипак се нијесу држали њезине садржине, него су настојали, да својим књижевним дјелима не пруже само забаву суграђанима, него и неку моралну поуку, и то: поуку актуелну, удешену за прилике, у којима су живјели. Тако су они тумачили познату изреку Хораца у „De arte poetica“: Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.“

Велика је штета, што дјела наше старије књижевности нијесу проучена и обрађена с њихове васпитне стране. Ријетко су дјела проучена у опће, а с те стране поготово.

До сада су напори наших јавних трудбеника ишли за тим, да проуче језик старијих писаца, остали дио остао је необрађен. У том чини изузетак Гундулићева „Дубравка“.

Пригодом тристогодишњице рођења тога великог сина наше народне Атине, проф. Фрањо Марковић је написао у „Раду“ Ј. Акад. (књ. LXXXIX) веома лијепу и исцрпну расправу, коју бих за своју радњу могао посве оплијенити. Сам приказ ове расправе био би за ову радњу довољан.

Марковић је у тој својој расправи имао поглавито пред очима, да одговори на ово питање: које су збиљне светковине дубровачке наводиле Гундулића, да је онако пјеснички приказао светковину слободе? Који је збиљни повјесни темељ онаквој његовој слици Дубровника и Далмације? Који су старији књижевни узор утицали на Гундулића, да је у онаквом облику саставио своју драму? Рјешавајући та питања, Марковић је обрадио „Дубравку“

с естетичке стране, а ја ћу се дотаћи оних елемената, који спадају у васпитање и срца и маште.

О самој драми, о њезиној књижевној вриједности, о карактеристици пастирске драме и о њезиним својствима и елементима, држим, да није нужно трошити ријечи. Садржај и смисао „Дубравке“ може се означити овако:

По лијепом обичају, што су га установили прадједови, сваке се године слави по један дан на част слободе, е да се тако с кољена на кољено подржава љубав за опће добро. С том светковином се спаја вјеридба најљеше дјевојке с најљепшим младићем, као симолом склада и мира, потребита, да се држава одржи у бујну животу.

У самој језгри драме садржана је тенденција пјесникова: васпитати поглед на саму слободу.

Као што се индивидуална слобода састоји у вршењу моралних законâ, тако се састоји и грађанска слобода у вршењу грађанских законâ и установâ. Или како вели Цицеро: *Legum servi simus ut liberi esse possimus.*

„Дубравка“ је велика апотеоза слободе и индивидуалне и грађанске. Из те слободе ниче права срећа за грађане. Зато пастири поздрављају зору сретнога дана, кад се слави та слобода, слатка слобода, „и kôj niče i uzrasti Dubrava ova plemenita“ „sieća tega vjерају se i jedine-dva najljepša, ki se žele, i od pira gozbe čine — obilne se vesele“.

По опћему суду најљепши је Миљенко, а најљепша је пастирица Дубравка, те би се по закону они морали узети. А осим закона љепоте и позитивне установе, њих веже и закон срца, јер се одавна воле и љубе.

Зато Радмио пјева: да „Dva mila ova, o ljubavi, tvâ sjedini slatka sila na dan ovi, u ki slavi — sloboda se naša mila. Sdruž' s Miljenkom ti pastirom lijepu Dubravku i gisdavu i obeseli srećniem pirom nas i našu svu Dubravu“.

По пјесникову схватању и схватању његових савременика нити је среће без слободе, нити је слободе, гдје нема среће.

Нема сумње, да је слобода и за човјека и за народ највеће благо, што нам га сâм Бог даде; „*da, u kom sva blaga višnji nam Bog je dô*“, каже пјесник: „*sva srebra, sva zlata, svi ljudski životi ne mogu bit plata tvoј čistoj ljepoti*“, или како урезаше на вратима своје куле: „*Non bene pro toto libertas venditur auro*“.

У својој драми пјесник је приказао праву и непотворену слику слободе тиме, што је увео у дјело онога старога далматинскога рибара, који тражи уточиште у Дубрави, слободној против туђинског зулума. Овдје пјесник ставља дивно поређење између слободе и тираније. Грозна је слика сужањскога стања у Далмацији по пјесникову приказивању. Тиранија је у томе, што се народу отимље домаћи језик, а намеће туђински. Тиранија влада у земљи, гдје није куће „*da od sile prinude bludnika goruца осу kcer zablude*“.

Тиранија влада ондје, гдје није законима заштићено поштење, домаћи праг, лична сигурност, лична својина. Тиранија влада ондје, гдје злато и сила замјењују законе и правду. То све набраја старац рибар, те сматра за сретне становнике (символичне Дубраве, што се „*ro sebi vladaju*“, што својим језиком говоре и управљају, што је дом и поштење осигурано противу сваке навале, што свак може своје уживати у миру и покоју, што се свакоме по закону и правци суди, па закључује: „*A blago sviem vami, ki on čas s poroda — slobodni i sami sebi ste gospoda*“.

Пошто сам Бог може уздржати својом милошћу тај дар слободе у једном народу, то старац рибар кличе: „*Da uzdrži višnja vlas' u bitju vas tomu, — a tko ište zlo na vas, zlo našo na domu*“.

Упоређивање између слободе и неслободе даде се веома проширити и расвијетлити оним красним повијесним доказима за Далмацију, које је навео проф. Марковић у својој, поменутој, расправи.

Слобода се састоји, како многи мисле, у неком особитом државном уређењу. Човјек може бити слободан у монархији као и републици, а може бити

обратно роб, сужањ и у једној и у другој државној уредби.

Гдје је законом заштићена слобода кретања, сигурност својине и кућнога прага, сигурност особе; гдје се правда свакоме једнако дијели, гдје се не ставља никаквих запрека личном или народном развиту, него се напротив тај развитак промиче и културно и господарски, ту влада слобода, без обзира, да ли на челу такве државе или владавине стоји краљ, предсједник, вијеће или што друго.

Дубровник је био уређен посве по узору млетачком: био је република аристократска. Па Дубровчани, не само племићи, него и пучани, осјећаху се слободни под том владавином, док Далматинци под владавином Млетака стењаху у најгорем сужањству; што га повијест средњега вијека памти.

То је било у првом реду ради тога, што Дубровником владаху дубровачки племићи, а Далмацијом владаху млетачки туђински људи. Онда треба узети у обзир, да се управни апарат у Далмацији састојао само од туђинаца, а у Дубровнику од домаћих синова. Тиме је Далмација јако осјећала туђинску руку. Под туђинском управом није могуће никако, да се човјек осјети слободним уз најбоље законе. Али уз то треба додати, да су млетачки закони били несношљиви и самом млетачком пуку. У тој су се републици сви осјећали робовима. Роб бијаше и сам поглавар државе. Млетачки пук бијаше робље у личном погледу, а далматински и у народном.

Говорећи о слободи у држави, треба споменути, да нема слободе ни јавне ни приватне без морала. А морал није друго него ограничавање властитих нагона одношајима и дужностима према ближњему, с којим по природи морамо живјети. Да је човјек сам на земљи могао би дати маха својим пожудама и нагонима, али кад живи у заједничком животу, онда је дужан своју неограничену слободу удесити према оним законима, који потјечу из одношаја или према Богу, или према ближњему, или према самоме себи.

Многи сматрају одржавање тих одношаја за ограничење слободе, те слободу замјењују са слободњаштвом.

С тога нам пјесник износи и те криве погледе о слободи, да одврати своје читатеље од тога опасног схватања.

Представник те зло схваћене слободе јест сатир Вук, који тумачи криве мисли о слободи, кад вели: „Zaludu ovi dan slobodi svećen ni, neg da je svak sloboda što hoće da čini.“ Зато он иде, да краде, јер не признаје својине. У златном вијеку, вели он, све је било опће: „još moje i tvoje ne bješe rodjeno. Granice se od ljudi ne bjehu zabile, ni mjeram sve svudi otišlo na dilo.“ Спомиње он некога свога дједа Богата, гласовитог лупежа, којим се поноси: „I djedu slobodnom unuk sam slobodni. Tko ne ima ni njive, ni vrta, ni stada — da tudjiem ne žive, umrö bi od glada“.

Таква слобода није људска слобода, него слобода звјерова у шуми. Веома је поучан овај примјер за школу, да се покаже како се у вршењу дисциплинарних прописа састоји права слобода, а не тек у њихову гажењу.

Не само: у чему се састоји слобода, него нам пјесник приказује увјете, под којима се слобода може у народу одржати. А тај увјет јест једном ријечју: врлина грађана. Из робова страсти не може се саставити народ слободних људи.

Међу главне врлине, које су помогле и слави и слободи народној, јест вјера задана туђинцу, бјегунцу и несретнику сваком — то је гостопримство: — „Otkad najprije niče ova Dubrava, i odkad se obastrije slobodniem plotom sva: vjera u njoj krepač stan nadje i steče.“ Тако говори Радмио старцу рибару, који прибјеже од млетачког зулума под окриље дубровачке слободе.

Али мало по мало старе врлине, на којима се оснива дубровачка слобода, у пјесниково доба почеше тамнити. Стога старац Љубраг, представник оних типичних појава старца, који се ту же на са-

дашњост и хвале прошлост, истиче опреку између прошлих врлина и савремених мана. Тужи се он „на drugo doba druge čudi,“ тужи се на љеност, на празност, усљед којих је Дубрава опустила. Прије су сви настојавали о напретку опћег добра, сада се старају само за властиту корист. Забацили се старински обичаји, старинска простота, умјереност у јелу у пићу, у ношњи; људи теже за раскошем, за уживањем, а за рад и не маре.

Похлепа за златом покварила је све старе обичаје. Око тога се развија сама драма. Док би по закону и праву Миљенко имао добити пастирицу Дубравку као најљепши најљепшу, неки Грдан, помавив се за свјежом дјевојачком љепотом, подмити новцем судије, да њега прогласе најљепшим и њему досуде дубровачку љепотицу.

Тиме се је „oskvrnila svetkovina plemenita; najljepša je dana vila najgrdjemu s tamna mita.“ Зато старац Љубдвар јадикује: „Proklet i oni, tko najprije za izet zlato, zemlju izgube, kad cič zlata najvrednije, običaji se u nas gube.“ И тако се догоди, „da na blagdan od slobode jes, tko zlatu još robuje, i da sila s prike zgode nad zakonom' gospođuje.“

Пјесник се необично обара на ону убитачну „venalnost,“ с које пропадоше државе и народи, с које паде горди Рим и изгуби своју слободу.

Тиме што је Дубравка досуђена најгрђему од пастира, богатоме Грдану, почињена је највећа неправда, коју није могуће довољно осудити. С правом јадикује лијепа Миљенко: Ljubav, vjera, služba, lipos' i običaji i zakoni sve bi zaman, jaču kripas grda u zlatu neman dobi.“ Тим злочином потресли су се темељи слободе.

Та неправда и то безакоње могло се је починити само зато, што је настала поквареност свеопћа у народу. У тој свеопћој покварености падају најзвишенији идеали љепоте и осјећаја.

Миљенко је представник идеализма и љубавите својој драгој очитује своје осјећаје сузама и уздисајима. А кад га практична Пелинка пита, да ли

је својој драгој послао који дар у знак љубави, он јој идеално одвраћа:

„Орак је наћип свим, који ме учиш ти; не дај Бог s darovim' k Dubravci ходити, scievit vil gisdavu за жену lakomu, ја нећу mudros' tvu послушат у тому. К srcima часнием не triebi s darom it', ако увик прид njimi омразе нећ' добит“. На то му Пелинка одвраћа веома прозаично: „Vараš се: без мита све је то инако, darovi замите небеса и пакō, дарим се vlada свиет на volји и суди, дар прави може riet gospar се од ljudi. Ljuvena дар је stril, ка zгадја и sili на ljubav svaku vil, потом се к nјој stvili.... I зато svakomu svaka vil вјерује ljubavniku опому, који јој дарује“.

По томе видимо, како је у пјесниково доба и љубав почела бивати „venalna“. На новцу се градила и оснивала породица, како то на жалост и данас пречесто бива. У склапању бракова не гледа се много ни на васпитање, ни на поштење, нити на значај, ни љепоту, него само на господарске или имућствене прилике. Тражи се удобност живота. Сиромах настоји да се богато ожени, а богат настоји да своје благо повећа. Тек који оистрошени били изнемогли старац Гаван узима жену из сиромашнијих кругова, да у њезиној љепоти и младости нађе задовољства својим страстима. Старац купује себи жену управо онако, како је хтио купити стари пастир Грдан Дубравку митом, без обзира, да ли она њега љуби и воли; да ли ће брак бити сретан или несретан.

Дубравка још није била покварсна у оној мјери, у којој видимо данас поквареност дјевојакâ, које иду у наручје нељубљеном мужу, које се продају на своју и његову срамоту и несрећу. Дубравка је љубила свога Миљенка и преко воље, да се изврше бајаги закони Дубраве морала је примити митом јој досуђена Грдана.

Таква судбина поштене и красне дјевојке мора побудити дубоко саучешће у племениту срцу, те свак мора жалити, да се што таква догађа, мора презирати све оне, који су томе узрок, мора осудити узроке таквих појава.

А те узроке показује нам писац кроз цијелу драму. Особито пјесник истиче поквареност обичаја, која се очитује у тежњама за раскошним животом. То је она луксузност, коју су жалили задњи одојци римских великана, која *Romam perdidit*. Удобно живјети, лијепо се одијевати, а ништа не радити, него уживати у јелу и пићу и задовољавању других нагона тјелесних, ето то је извор свакога зла у дому и у држави. Пјесник на уста Јељенке сатирице приказује ту раскошност и општу поквареност. Извргава руглу таштину женâ, које праве лажне косе од мртвачких власи, обрве мажу чађом, да им буду црне, блиједе усне до крви одиру, да им постану румене. „У бјаку, ком киаће и картāju образе, отрови најјаће и гњусобе улазе. Ну мастим од cerse daleko ношасте лица им svugjer se pengaju i лаште. Ну мажу и лијепе паравна бл'једила, и чине njih liepe не парав neg сила.“

Из тога слиједи ненаравна женидба између несличних и неједнаких. Тада се не могу међусобно трпјети, живот им је непрестана свађа. Жена не мари за посао: „На после све кућне мрди се и гادي, само нјој да су нје параве, то ради. По skupieh животе од друзieh spovieda, а своје sramote домаће не гледа. Све село заглуши s jezičnog karanja, а муџа забуши, и učini kô panja. Ну веће што velju, пашу ове smione муџевом kudjelju, а облаче гаће one.“

Ако су такве жене, нијесу бољи ни мужеви, „ki siti pri svomu k tudjem се propinju, и држе на domu ženu ко robinju. По gadu се и smradu тukući skitaju, а за čistu и младу ljubovcu не хају.“ У таквом живљењу дакако насједну. Тако јадикује пастир Тра-торко. А Стојна, Загоркова мајка вели сину, оно исто што Јељенка рече: „Čudi svieh sadanjieh nevjesta vrlo су nemile, nego о njih samomu uresu. Vazda су на dvoru, а neka стан gine; zlu муџу, а goru svekrvi čas чине. Šestere, dedele, jeziče и sjaju, и drugo не жеle neg да ih гледају.“

Осим ових наведених мотива имаде их доста по „Дубравци“ да с њима човјек упути младеж на добро, поштено, идеално живљење.

Пјесник нам је пружио осим тога неколико типова, који су zgodни да могу живо предочити дјетињој машти и љепоту врлине и ругобу гријеха.

Онај идеални Миљенко, узор је сваке и душевне и тјелесне врлине, који чезне чистом, несебичном љубављу за својом исто тако идеалном и чистом Дубравком. Уза сву недаћу, која их снађе ради Грданове грјешне пожуде, и подмитљивости оних, којима је повјерено чување закона, они ипак налазе добре душе, њима сродне, које жале њихову судбину, које су приправне све подузети, да доведу до побједи правду, и да их утјеше. Плаче за Миљенком и пастир Брштанко и старац Љубдраг, мислећи, да је од очаја скапао. Симпатичан је пастир Радмио, љубоморан на очинске обичаје на светост гостољубља. Љубмир је врста Пилада према Миљенку Оресту. Он свога друга очинском љубављу и бригом настоји од зла одвратити. Он храбри и соколи свога друга, да не очајава, да не буде плах, ни несталан.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

(Наставиће се)

CRNE GORE ĐURĐE

CRNOJEVIĆ

ЛАВ Н. ТОЛСТОЈ: — (ПРИЈЕВОД П. В-ЋА).

О ШЕКСПИРУ

(Наставак)

У 6-ој сцени опет се показује Глостер са сином Едгаром (кога отац још не познаје), који под видом сељака води оца к стијени. Премда оба иду по равном мјесту, Едгар увјерава оца, да се с трудом пењу уз брдо. Глостер вјерује. Едгар говори оцу, да чује шум мора, Глостер и овоме вјерује. Едгар се зауставља на равном мјесту, увјерава оца, да су се већ попели на сами врх стијене, под којом је страшна провалија, и оставља оца. Глостер, обраћајући се боговима, говори, да он сада збаца са себе своју биједу — јер је даље не би могао сносити, — не осуђујући их (богове), — и рекавши ово скаче на равном мјесту и пада, под утицајем уображења, као да је скочио са стијене. Овдје Едгар говори са самим собом веома заплетену фразу: I know not how conceit may rob the treasury of life, when life itself yields to the theft: had he been where he though by his had thought been past, приближава се Глостеру под видом опет другог човјека и чуди се, како се није убио павши с толике висине. Глостер је потпуно увјерен, да је заиста пао, спрема се да умре, али осјећа да је жив и тада почиње сумњати, да ли је у ствари скочио са стијене. Едгар га увјерава, да је он заиста пао с огромне висине и говори, да је онај који је био с њим на врху стијене, био сам ђаво, јер су му очи изгледале као два пуна мјесеца, а имао је сто носова и сто рогова, који су били завијени као плетенице. Глостер и овоме вјерује и убјеђује себе, да је његово очајање

била — ђаволска работа, због чега рјешава, да по сад неће више очајавати, него да ће мирно очекивати смрт. Овдје долази Лир сав осут дивљим цвијећем. Он је већ поманитао и говори још бесмисленије ријечи него прије; говори о ковању новца, о мјесецу, пружа неком лакат, затим виче, да види миша, кога хоће да домами комадом сира; послје овога одједанпут, као да је пред окршајем, захтијева паролу, на што му Едгар одмах одговара ријечима: мирисави мајоран. Лир говори: „пролази!“ а слијепи Глостер, који не може да позна ни сина, ни Кента, познаје краља по гласу.

Лир, послје својих заплетених ријечи, наједаред почиње с иронијом — прије свега о том како су ласкавци говорили исто онако као и богослови: и да и не, и како су га увјеравали, да он све може, а кад је, за вријеме буре, остао без склоништа, тек онда је увидио, да је то лаж; за тим — пошто свако створење проводи блудни живот, и пошто је законити син Глостеров љепше поступио с оцем (премда Лир по ходу драме није ништа могао знати о поступању Едмундову спрам Глостера), него његове кћери с њим, — то нека живи разврат, тим прије што су њему, као краљу, потребити војници. Уз ово обраћа се к лицемјерној дами, које у ствари ту нема, и која се — премда изгледа хладна — баца на блуд као животиња за вријеме брачног сезона. Све су женске до паса само сличне боговима, а ниже — ђаволима — и говорећи ово Лир и пљује од ужаса. Монолог овај, очевидно има у виду глумца и гледаоце, и по свој прилици на сцени може произвести утисак, али у устима Лировим он није ничим изазван, као год и то, што, кад Глостер, жели, да му пољуби руку, — он је брише, говорећи: *it smells of mortality*. За овим иде ријеч о сљепоћи Глостеровој, што изазива игру ријечи о виду, о слијепом Купидону, и о том, ка вели Лир, како он нема очи у глави, а пара у кеси, усљед чега су очи у *тешком*, а кеса — у *лаком* положају. Даље Лир говори монолог о неправичности суда, који је са-

свијем неумјестан у устима лудог. Затим се јавља џентлмен са војницима, које је послала Корделија за Лира. Лир продужава манитати и бјежи. Џентелмен пак који је послат за Лиром, не трчи за њим, већ дуго прича Едгару о положају француске и британске војске.

Долази Освалд. Опазив Глостера и желећи добити од Гонериле обећану награду, напада на њега али Едгар убија Освалда мотком; овај, умирући, предаје свом убици писмо Едмунда за Гонерилу, да он прими обећану награду. У писму Гонерила каже, да ће убити мужа и удати се за Едмунда. Едгар извлачи за ноге мртвог Освалда, за тим се враћа и одводи оца.

7-а сцена четвртог чина догађа се у француском логору. Лир спава на постељи. Улази Корделија и Кент, који је једнако преобучен. Лира пробуђује музика; видећи Корделију он не вјерује, да је она живо чељаде, већ мисли да је то привиђење; чак не вјерује, да је и он сам жив. Корделија га увјерава, да је његова кћи и моли, да је благослови. Он пада пред њом на кољена, иште опроштај, признаје да је стар и глуп; говори, да је готов испити отров, који је она, сигурно, и спремила за њега, јер је увјерен, да га она мора мрзити. „Кад су старије сестре, којима сам ја чинио добро, помрзиле на мене, то како може она, којој сам учинио само зло, да ме не мрзи?“ Затим се он мало по мало свијести и престаје бунцати. Кћи му предлаже, да се прешета. Он пристаје и говори: буди милостива, заборава, опрости, јер ја сам стар и глуп. Обоје одлазе. Џентлмен и Кент, који остају на сцени, причају о том, како је Едмунд начелник војске и како ће се брзо почети бој између присталица и непријатеља Лирових. Свршава се четврти чин.

У овом чину сцена Лира са кћерима могла би бити дирљива, кад јој не би претходило у течају трију чинова досадно и монотono бунцање Лирово, и кад би, поред тога, ово била посљедња сцена, која мора изразити његове осјећаје, — али сцена ова није посљедња.

У 5-ом чину опет се понавља пређашње сухопарно-хладно и измишљено бунцање Лирова, које уништава утисак претходне сцене.

Прва сцена 5-ог чина представља најприје Едмунда и Регану, која је обузета љубомором наспрам сестре. Затим долази Гонерила, њен муж и војници. Херцег Албански и ако жали Лира, ипак сматра за дужност да се бори с Французима, који су ушли у његову отаџбину и спрема се на бој.

Долази Едгар, све још преобучен, дава Гонерили писмо и говори: ако Херцег побиједи — да затрубе и тада (за 800 год. пр. Хр.) ће се јавити ритер, који ће доказати истинитост садржине писма.

У 2-ој сцени Едгар улази заједно с оцем, оставља га да сједи, а сам одлази. Чује се шум боја, утрчава Едгар, говорећи, да је битка изгубљена. Лир и Корделија су у плијену. Глостер опет очајава. Едгар, који се не открива оцу, говори му, да не треба очајавати; Глостер се одмах с њим саглашава.

3-ћа се сцена отвара свјечаним спроводом побједитеља Едмунда. Лир, — премда сад већ није луд — све једнако говори лудорије, као, нпр., то, да ће у тамници пјевати заједно с Корделијом; да ће она молити за благослов, а он — падати на кољена (ово се падање на кољена понавља три пут) и искати опроштај; даље он говори, како ће, за вријеме њихова пребивања у тамници, мимо њих пролазити завјере, секте, немири свјетских силника; како су њих двоје жртве, на које ће богови просути тамјан; како он неће плакати, макар их спалио небесни пожар као лисице у шуми; и да ће губа прије изјести његове очи заједно с месом и кожом, него заплачу, и т. д.

Едмунд наређује капетану, да се Лир и Корделија одведу у тамницу, и рекавши, да нешто рђаво с њима уради, пита: хоће ли он ово испунити? Капетан одговара, да не може возити кола и јести сухи овас, али да може учинити све оно, што чине људи. Долази Херцег Албански, Гонерила и Регана. Херцег хоће да брани Лира, али Едмунд не дозвољава. Тада га заштићавају сестре, почињу се свађати

услед љубоморе наспрам Едмунда. Све се овдје тако заплијеће, да је тешко слиједити за ходом радње. Херцег Албански хоће да ухапси Едмунда и прича Регани, како је он (Едмунд) ушао у тијесне одношаје с његовом женом, због чега Регана мора оставити своје претензије на Едмунда, а ако је намјерна да се удаје, нека пође за њега — Херцега Албанског.

Послије овога Херцег зове Едмунда надвобој, наређује да се труби, и ако се нико не јави, хоће да се бију.

У то исто вријеме Регана, коју је отровала Гонерила, умире од бола. Чује се звук трубе, улази Едгар, коме је лице покривено решетком од шљема и не показујући се изазива Едмунда на двобој. Едгар псује Едмунда, овај му враћа псовке. Бију се мачевима, Едмунд пада. Гонерила у очајању.

Херцег Албански показује Гонерили њено писмо и она одлази.

Едмунд умирући дознаје, да је његов противник — рођени му брат. Едгар отвара лице и говори предиком, како је његов отац за зачеће незаконитог сина платио својим видом. Послије овога Едгар прича Херцегу о свом путовању и о том, како се је тек сад, пред одласком у бој, открио оцу, и како отац није могао издржати, већ је од узбуђења умро. Едмунд, који је још жив, пита: шта је још било?

Тада Едгар прича, како је у оно исто вријеме кад је он сједио над трупом очевим дошао човјек; загрлио га и тако јако завикао, да у мало није прснуло небо; како је затим пануо на труп оца и испричао му врло жалосну историју о Лиру и самом себи, и како су се — причајући ово — струне његовог живота почеле кидати, — но тада су већ затрубили по други пут и Едгар га је оставио. Човјек тај био је Кент. Још није Едгар успио испричати сву ову историју, кад утрчава Џентлмен с крвавим ножем вичући: у помоћ! — На питање — ко је погинуо? — Џентлмен одговара, да је убијена Гонерила за то што је отровала сестру. Она је сама ово признала.

Јавља се Кент и уносе мртве — Гонерилу и Регану. Едмунд говори, да су га сестре, како изгледа, јако љубиле, пошто се једна од њих отровала, а друга убила саму себе; при том признаје да је он наредио да убију Лира, а Корделију објесе у тамници; но сад, пак, жели прекинути ову ствар. Рекавши ово умире. Износе га.

Затим излази Лир, носећи мртву Корделију на рукама, — не гледећи на то што му је 80 година и што је болестан... Овдје се опет почиње ужасно бунцање Лирово, од кога се човјек мора стидјети као од рђаве анегдоте. Лир хоће да сви кукају и час мисли, да је Корделија умрла, час опет да је жива. Кад бих ја имао, говори он, све ваше језике и све ваше очи, ја бих их тако употребио да небо прсне. Затим прича, како је он убио слугу, који је објесио Корделију; даље — како су га издале очи, и, не гледећи на то, познаје Кента, кога све вријеме никако није могао познати.

Херцег Албански каже, да ће се одрећи власти. Док је жив Лир и да ће наградити Едмунда и Кента и све оне, који су му остали вјерни. У то вријеме долази вијест да је Едмунд умро, а Лир, продужавајући лудовати, моли, да му раскопчају пуце, — оно исто, што је молио, кад је тумарао по степи. Захваљује за ово, каже свијема да гледају некуда и у овим ријечима умире.

Напосљетку Херцег Албански, једини који је остао жив, говори: „ми смо се дужни покорити тежини тужног бремена и рећи оно што осјећамо, а не оно, што смо дужни рећи. Најстарији су поднијели више од свију; ми, пак, млађи нећемо видјети толико и нећемо проживјети тако дуго“. Уз погребни марш, сви одлазе. Конац 5-ог чина и цијеле драме.

(Наставиће се)

Др. Н. ДОБРЕЧИЋ:

Виктор Иго

КАО НАЦИОНАЛНИ И МЕЂУНАРОДНИ ПЈЕСНИК.¹⁾

Најомиљенији свјетски писац популарне француске књижевности несумњиво је Виктор Иго. Он је достигао врхунац славе не само као велики пјесник, који је пуних 70 година радио на француској књижи, него и као апостол великих модерних идеја: слободе и друштвене правде; као добар грађанин, који је свој живот испунио непрестаним борбама за велике идеале и скоро 20 година био у изгнанству, гдје је као одјек савјести цијелога народа грмио против неправде и незаконитости. Попут свију истински великих писаца, какви су били Шекспир, Сервантес, Молијер и др., он се подједнако допадао и уском кругу посвећених у љепоте књижевне и ширим слојевима народним, чије је радости и болове с њежношћу опјевао. Отмјени и свјетски пјесник, цвијет духа францускога осјећао је задовољство, да тече симпатије, како у скромним собама, тако и у богатим салонима. Огромни успјех популарних, јефтиних издања његових дјела био је једна од највећих радости његова живота. Он је био човјек, чији је дух и талент био неизмјерно сложен и разнолик, који је имао способности да задовољи све укусе, да подмири све разнолике естетичке потребе људске. Истицао је правду, законитост, универзално братство и универзалну љубав и слогу. Имао је и лаке веселости и здрава смијеха, и топле њежности и свијетлих суза, и милостиве ироније и сарказма којим никога није штедио, и

¹⁾ Извадак из јавног предавања.

Др. Н. ДОБРЕЧИЋ:

Виктор Иго

КАО НАЦИОНАЛНИ И МЕЂУНАРОДНИ ПЈЕСНИК.¹⁾

Најомиљенији свјетски писац популарне француске књижевности несумњиво је Виктор Иго. Он је достигао врхунац славе не само као велики пјесник, који је пуних 70 година радио на француској књижи, него и као апостол великих модерних идеја: слободе и друштвене правде; као добар грађанин, који је свој живот испунио непрестаним борбама за велике идеале и скоро 20 година био у изгнанству, гдје је као одјек савјести цијелога народа грмио против неправде и незаконитости. Попут свију истински великих писаца, какви су били Шекспир, Сервантес, Молијер и др., он се подједнако допадао и уском кругу посвећених у љепоте књижевне и ширим слојевима народним, чије је радости и болове с њежношћу опјевао. Отмјени и свјетски пјесник, цвијет духа францускога осјећао је задовољство, да тече симпатије, како у скромним собама, тако и у богатим салонима. Огромни успјех популарних, јефтиних издања његових дјела био је једна од највећих радости његова живота. Он је био човјек, чији је дух и талент био неизмјерно сложен и разнолик, који је имао способности да задовољи све укусе, да подмири све разнолике естетичке потребе људске. Истицао је правду, законитост, универзално братство и универзалну љубав и слогу. Имао је и лаке веселости и здрава смијеха, и топле њежности и свијетлих суза, и милостиве ироније и сарказма којим никога није штедио, и

¹⁾ Извадак из јавног предавања.

Ништа друго но патриотизам, најчишћи, најискренији, најдирљивији, најнесебичнији, диктирао му је множину комада, почев од „Ода и балада“ из 1822. године до „Les Vents de l' Esprit“ из 1882. године. Између стотину доказа изаберимо само једно мјесто за илустрацију овог момента. Ти су стихови добро познати свакоме, ко је иоле читао Виктора Ига; то су они стихови, које је он написао у мјесецу Августу 1870. године у моменту, кад се вратио у своју домовину, послѣје скоро 20 година изгнанства:

„Je baiserais tes pieds, France, l'oeil plein de flammes.

Et de pleurs

..... France, Tu verras bien

Que pour Toi,

O ma mère, en ta terre où brille l'espérance
flambeau

Pour prix de mon exil, tu m' accorderas France,

Un tombeau!“

„Ја ћу цјеливати твоје ноге, Француска, очима пуним жара и плача. Ти ћеш видјети, да ја у мојој души нијесам никада имао топлије мисли осим за тебе.

О моја мајко, у твојој земљи, гдје сија нада, као чиста зубља, поклонићеш ми, о Француска, један малени кутак твоје земље за мој вјечни покој, у награду за моје изгнанство!“

По овим стиховима, и по другима, које не износим ради краткоће, изгледа ми, да је у читавој француској књижевности тешко наћи примјера таквог пијетета, такве дубоке љубави и жалости према отаџбини, која је пролазила кроз недаће тамних часова 19. вијека.

Овдје ми се намеће поређење Виктора Ига са највећим римским пјесником, Виргилијем. Нико не може порећи, да је Виргилије национални пјесник, јер је он опјевао сва лица римске историје, ма којем режиму она припадала. Он једнако опјева краљеве и хероје римске републике; он опјева Италију и у њој религију и традиционалне обичаје народне.

Виктор Иго расте у породици, у којој владају монархични принципи, сједињени са трагичним успо-

менама револуционарне епохе, и тако млади пјесник најприје пјева повратак Бурбона, као наду починка за народ, те покушава да доведе у везу садашњост с традицијама старога режима. Тако исто и Виргилије, пјевајући свршетак грађанских ратова, слави ступање Августово на римски пријесто, као зору мирног и плодносног доба, као еру напретка и развијања, трудећи се, да упореди садашњост са прошлошћу преко нереда и метежа, који се од назад 100 година у Риму догађаху.

Виктор Иго и Виргилије, показаше се дакле као прави национални пјесници. — Главно својство Виктора Ига бијаше величанство, гиганство, колосалност. Његов дух је био занесен за херојске битке, за круте нападе, за велика пожртвовања. Његов дух је тежио да узбуди цио народ, да га распали, да га подсјети на славу својих очева, да му предочи његова права. Виктор Иго, син војсковође француског, одгојен у Шпанији, у једнаком огњишту рата, бијаше одрастао на самом прагу шатора, као што он сам каже: „au seuil de la tente“. И тако он неосјетно постаје француски Омир, који пјева Илијаде, пуне ратних акцената, и славу француског оружја.

Превратом од 2. децембра 1851. Виктор Иго, национални пјесник, би отјеран у изгнанство. — Тада се указује Виктор Иго Француској под сасвим другим видом: као осветник увријеђених права, као пророк несрећа Француске, и по његовим ријечима: као „одабраник Божји, који је постављен на зидовима Јерусалима, да не шути ни дању ни ноћу“.

У овим приликама Виктор Иго, постаје француски Dante, проповиједајући као и он пакао за оне који тргују правдом, за политичке злочинце и за издајнике домовине; али у исто доба показујући свијетлу будућност и вјечиту срећу њихових жртава у рајском блаженству.

Али ово није све. Послије дугог изгнанства, враћајући се у Париз у септембру 1870. године, Виктор Иго од Данте-а постаје Туролд и пјева Роландову пјесму. Онај исти, који је у својој младости спјевао

лук побједи: „L' Arc de Triomphe“ и „La Colonne Vendôme“ он исти у својој 68. години живота пјева све поразе француске; али у мјесто да их оплакује, он их слави истим акцентима као и побједи. Он велича Француску у часу њеног пораза, њене највеће несреће, опјевајући храброст њених синова. Он узноси побијеђене и прориче, да ће се Француска, коју он зове: свјетлост, мир, правда, народ цивилизатор, скоро опоравити и поново триумфовати. Једном је Виктор Иго имао довољно снаге, да опише и опјева невоље страховите године у свом неумрлом дјелу „L' année terrible“, остајући потпуно вјеран својој мисији: утјешитеља и вође свога народа. Никад његове пјесме нијесу биле корисније Француској но сада, а никад он није био активнији но сада.

„Употријебите ме, говорио је, употријебите ме, како хоћете за опште добро, трошите ме као воду“. — Он је непрестано писао и његова су се дјела читала у главним позориштима и на другим јавним мјестима, а он је даривао своја ауторска права у корист набавке оружја и за друге државне потребе. Он је улијевао у свакога свој плам хероизма, одушевљавајући клонуле духом, проричући боље дане и дајући својој земљи у хиљаде облика најсјајније почасте. Као примјер може послужити његово дјело „Le Châtiment“, одакле ради краткоће, узимам само 2—3 стиха:

Ah! je voudrais,

Je voudrais n' être pas Français pour pouvoir dire
Que je te choisais, France, et que dans ton martyre,
Je te proclame, toi, que ronge le vautour
Ma patrie, et ma gloire, et mon unique amour“.

— Ах! колико бих желио у овом часу, да нијесам Француз, да те, о Француска, у истом твом очајању и највећој твојој патњи могу изабрати за своју домовину, за свој понос, за своју једину љубав“.

Такав тон у најтежим и најжалоснијим данима Француске, та вјера у будућност своје домовине, здружена са свим успоменама прошлости, показује

довољно, колико је дубок био патриотизам Виктора Ига и колико су истините афирмације, које поновише сви јавни органи Француске у седмици његове смрти:

„Виктор Иго припада цијелој Француској без разлике партија“.

— „У Виктору Игу Француска губи свога највећег народног пјесника“.

„С Виктором Игом нестаје један символ, застава, око које се могу скупити сви Французи без изузетка; он бијаше персонификација идеја и аспирација француске нације.“

(Наставиће се).

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ЛУДВИГ ГУМПЛОВИЦ. — ПРЕВОДИ Д. С. Ђ.

Индивидуализам и колективизам*)

Начин, како су се посматрали социјални појави, увијек се кретао између двије супротности: индивидуализма и његовог противног пола, колективизма.

Покушаји, да се протумачи „социјални свијет“, као и настојања, да се тај свијет среди, полазила су својим исходом од индивидуа или „човјечанства“. — А све те разлике, подијељености и тежње у области социјалних наука и социјалних борба кретаху се једнако између ове двије супротности: индивидуум и човјечанство. Трећег становишта, а ни посредног пута није било нигдје, а по готову у теорији.

Док су једни истицали егоизам и лични интерес као једину покретну снагу за све људске радње (Смитианизам, материјалистичка филозофија), дотле су други наводили прегарање и пожртвовност појединца према заједници, истичући према егоизму и личном интересу „љубав према бљињему“, „алтруизам“. Једни су, дакле, из егоистичне природе појединца покушали да објасне све друштвене појаве, а други хтједоше из појмова „цјелокупност“, „друштво“ и „човјечанство“, објаснити све друштвене појаве, који слиједе из саме нарави наведених појмова, из њиховог „законитог развића“ (статистичари). Оно што чини средину превидјело се — а по средини је ништа мање него очита стварност, којој је истина једина ознака. Обоје, егоизам и симпатија, или, ако се баш хоће, ниједно од обојега, дакле, ни егоизам ни симпатија нијесу извор нашим радњама и покретна снага за социјално развиће. Ниједан од ових двају момената није *сам* и ниједан није у оној мјери у којој се обично узима. Ако додамо тој ријечи ознаку „социјални“ и ако тој ознаци

*) Ludwig Gumplowicz: Grundriss der Soziologie, zweite Auflage, Wien 1905. стр. 265.

дадемо значење, не апстрактне цјелине, већ ограниченог социјалног дјелокруга, сингенетичног дјелокруга, ми ћемо пронаћи онај средњи пут, који је до данас читава социјална филозофија губила из вида.

Није лични егоизам покретна снага у друштвеном развићу, већ је то социјални егоизам; није то пожртвовност према заједници, према човечанству; није то „љубав к ближњему“ у оном широком општем смислу хришћанских теорија; није то симпатија према човјечанству; то је напротив социјална симпатија, оно пожртвовно и пуно љубави прегарање према природној социјалној заједници. Човјек није онако зао као што га приказује прости материјализам, али ни онако широкогруд, као што то од њега безуспјешно тражи хришћанска теорија. Он није ни сотона ни анђео, он је само човјек. — Везан за друштво природним везама крви, морала и начина мишљења, постао је његов егоизам социјалним, а симпатија његова социјалном. Захтијевати од њега више, него што то од њега тражи социјална симпатија, значи захтијевати од њега нешто што је неприродно и надљудско; очекивати пак од њега мање од социјалног егоизма, значи чинити му неправду. Али у социјалном егоизму лежи социјална симпатија, а социјална симпатија социјални је егоизам. Назовемо ли јединство ових двају осјећаја сингенизмом, онда смо пронашли покретну снагу читавом социјалном развићу, а истовремено и прави кључ за његово објашњење.

Они пак, који читав социјални свијет схватају са гледишта индивидуума, сав развој објашњују по њему и своде на њ, који коначно гледају у појединцу и његовом развићу највиши циљ, као једину сврху свега социјалног бивања: ти желе и сву штетност и зла социјалног свијета да залијече ослобођењем индивидуума, прокламацијом његових права.¹⁾

На том становишту стоји доктринарни либерализам, апстрактни конституционализам. Према тој науци сваки је појединац крцат свију могућих права, сваки индивидуум треба да ужива сва права „највећма повлашћеног“ појединца, и на тај ће начин бити све добро на земљи. Овај је покушај различно изведен у Европи, али није успио. Зашто? Зато, јер

¹⁾ Маркс има потпуно право кад каже: „Безвриједност појединца у ствари чини контраст према оној важности, која му се даје у државоправним спекулацијама. Ова безвриједност очитује се не само на политичком већ и на привредном подручју.“ *Кашитал*: стр. 235, 236.

сва та права не помагаху ништа појединцу; колико год је он опирући се на то право наваљивао напријед, увијек је ломио главу о тврде бедеме социјалних облика. Њих није могао индивидуализам поништити упркос свих својих прокламација индивидуалне слободе.

Са потпуно супротног гледишта узима ову ствар колективизам у својим различним огранцима (социјализам, комунизам и т. д). По њему требају већ готове па и највеће *цјелине*, ријешити задаћу. Цјелина има да ради за индивидуум; он се ставља под заштиту цјелине, а она има да раздвоји главу појединчеву, да из ње преузме сву бригу и сав јад и да рад учини заједничким: она има да управља појединцем и да га троши, али и да га храни.

Жалибоже, није се нигдје дошло до законодавства и експеримената у том погледу, јер би се иначе показало, да је таква једна брижна цјелина, која обезбјеђује појединца, исто толико утопија, као и слободни индивидуум, који сам себи даје одређење.

Истина је, да се социјални свијет од првог почетка па даље, увијек и свуда креће по групама. У њима ступа у акцију, у њима се бори и у њима изражава своје тежње. За то се мудро законодавство, које жели водити рачуна о стварности, мора обазирати на стварне односе, те не смије бити према њима ни слијепо као „конституционалци“, а ни уображавати као колективисте (социјалисте и комунисте), да је оно сâмо кадро измијенити те одношаје. У *хармонијском заједничком дјеловању социјалних група лежи једино могуће ријешење социјалних питања*, у колико је оно у опће могуће.

(Наставиће се).

НАПИСАО : НИКОЛА РАЦКОВИЋ — РЕВИЗОР

Опажаји из ревизије

(Свршетак)

Материјално стање учитељства.

Један од најбитнијих услова, који дјелује на наставни успјех у школама, јест материјално стање учитељства. С тога, говорећи о успјеху и неуспјеху наставног рада и просвјетивања уопште, не може се пријећи ћутке преко овога питања.

Учитељ је душа школе, а школа свјетлост без које би народ пропао у понор глупости, сујевјерја и незнања. И за дивно чудо, баш тај учитељ, та душа школе, то народно свјетило, тај духовни вођа своје средине, који мора стајати на висини свога позива и служити примјером поштења и честитости својој околини — издише данас под теретом тешких материјалних невоља. Његова дневна зарада од *два ћерпера и шездесет шест пара* није довољна према данашњој цијени животних намирница ни за издржавање најпростијег тежака, који живи у најзабаченијем куту наше домовине, а како ли ће бити тек довољна за учитеља, који живи у културном центру своје покрајине — за њега, који, због узвишености свога позива, мора пристојно издржавати не само себе, већ и своју — често пута многобројну — породицу, мора полазити на купове и удружења, набављати књиге и листове, те пратити савремену литературу, бити чланом просвјетних и других добротворних установа у његову мјесту, селити се из мјеста у место по молби или казни, плаћати прирезе, порезе и друге многобројне државне и општинске дажбине. И све ове захтијеве подмиривати из јединог материјалног извора, у који, као што рекох, улазе дневно само по два перпера и шездесет шест пара, очигледна је немогућност. Шта онда остаје учитељу? Остаје му, да се одрече свога позива и да иде онамо, гдје данас имају два пута већу плату они, који су назад неколике године отпуштени из учитељске службе због тога, што су за исту били неспособни и неквалификовани. Не допусти ли му се или не учини ли сам то, онда га очекују све оне тешке и горке пошљедице, које повлачи за собом немање и

сиротиња, а на име: спушта се на уже кредитора и каишара. Његова плата и онако мала и премала, постаје још мања, јер велики дио од ње иде у корист оних, који га кредитирају. Његова ријеч, која треба да је света, тврда и истинита губи сваки дан од своје важности и на крају крајева он је постао роб своје средине. А онај, који је утекао јадном материјалном стању, који је у бризи одакле ће прибавити ручак и вечеру, који са страхом гледа и послушкује, када ће повјерилац поднијети рачун на исплату, неспособан је за сваки озбиљни умни рад. Он нема воље и наклоности да ради и мисли о педагошким правилима. Његов рад неће бити ни из близу онако користан, како би био у случају срећених материјалних околности. Чудновато и тешко је психолошки објаснити, зашто, да баш учитељи, тај релативно најспособнији и најквалификованији чиновнички ред, буду запостављени и заборављени. Обрни се куд било, узми у обзир ма кога, погледај: писаре, секретаре, поштаре, судије, официре, професоре, љекаре, инжењере — све су то државна дјеца, а само су учитељи пасторчад. *quem dii odere paedagogum fecere* — кога су богови омрзли послали су га у учитеље. Можда је збиља истинита ова римска пословица. Можда се је усуд на њих расудио, те их избрисао из свог тевтера и злу им судбину одредио.

Учитељство не тражи да буде државно мезимче. Оно би хтело само да заузме мјесто међу правим синовима и да не буде пасторче; т. ј. не тражи оно, да његова плата буде равна плати професора, судија, љекара, инжењера и других чиновника највеће спреме, јер зна, да су то људи, од којих га раздвајају 4—5 година школовања. Но, каогод што ови имају право на већу плату од учитеља, тако и учитељи имају право по свима законима — људским и божанским — на већу плату од свих оних државних чиновника, који су изостали иза учитеља 4—5 година школовања. То ето тражи учитељство, а то тражи не само правда већ и углед и достојанство наше отаџбине.

Побољшање.

Јасно је дакле, да држава мора што прије притећи у помоћ учитељима и да је свако оклијевање у томе погледу права несрећа за напредак и углед наше домовине. Схваћајући материјалне моћи наше земље учитељи су веома скромни у овом погледу. Они би се за сада задовољили и са овим измјенама:

- 1.) Да се почетна плата попне на 1200 перп.
- 2.) Повишице да буду трогодишње, год. по 240 „
- 3.) Накнада за стан и огријев да буде мјесечно:
 - а) на Цетињу, Подгорици и Никшићу по 80 „

б) по осталим варошима и варошицама по 45 перп.	
в) на селима по	30 "
4.) Годишњи додатци управитељима да буду:	
а) на Цетињу, Подгорици и Никшићу ..	360 "
б) по осталим варошима и варошицама ..	240 "
в) по селима управитељима и инокосним учитељима	120 "

Тек онда, када се учитељима притече у помоћ и када се извуку из данашњих материјалних невоља, може се њихов рад експлоатисати не само у основној школи у корист мушких и женских одјељења, већ и у продужној школи и свуда и на сваком мјесту, гдје њихов рад буде био од потребе.

Моралне награде — одликовања.

Не само у материјалном, већ и у моралном погледу учитељ је заборављен и запостављен. Тај апостол просвјете, сретније и славније будућности народне, тај љути борац противу глупости, лажи, кривице и сваке злоће и опачине, то душевно огњиште, око којег се грије сва његова околина, то средиште интелигенције и културе у своме крају; он, који се увијек владао мушки и достојанствено, не узвисујући се над ким, нити се пред ким понизујући, који није умио бити туђе оруђе, нити је знао ропски пузити, ласкати и дрктати, јер је знао да је то доказ плетка духа и простачке душе — он, који је гледао да задобије љубав старијега не којекаквим спољним понашањем и мајсторијама, већ умнијем и ваљанијем радом — изостаје данас у томе погледу не само иза свију врста чиновника, већ и иза жандарма, стражара, простих војника, па и самих сеиза.

Истина, учитељ зна, да је човјек дужан чинити добро добра ради, без икаква егоизма и то не само колико му се прописује, већ колико највише може. Стога он није никада истицао својих врлина, већ је остављао, да се оне показују у његовом раду. Шта више није он никада тражио, нити пак и данас тражи каквагод нарочитог признања и захвалности за своја родољубива дјела, већ тражи своју срећу у срећи свога ближњега, проповиједајући еванђеоску љубав и говорећи, да ћемо онда постати срећни, кад будемо бољи. Али, и ако учитељ не тражи нарочите захвалности и признања за та своја родољубива дјела, опет онај, који оцјењује учитељев рад у народу, не може пријећи ћутећи преко ове околности, јер он живи у таквој средини, која дава велику важност моралним наградама, те би и учитељ можда имао куд и камо већег успјеха, кад не би био у овом погледу заборављен и запостављен.

Важност учитељских удружења.

Ми смо на прагу онога доба, када ће се главне битке бити и водити не као да сада, мачем и цеврдаром, већ пером и хартијом — умом и памећу. У тој борби, која се је већ заподјела на свима линијама културног поља, подлећиће онај, који буде душевно слабији. Црногорско учитељство, као елеменат, који има у рукама народну снагу — млади нараштај, дужно је да га душевно ојача и наоружа, како се не би у тој борби показало морално слаби и подлегло непријатељској навали. С тога је његова улога велика, света и узвишена и тешко си га њему, ако је не буде одиграло на част, срећу и величину свога народа. А да би учитељство одговорило достојанствено том свом позиву, мора без одлагања ступити у међусобну везу и заједницу — *мора се удружити*. Удружени учитељи не само што ће се својски задубити у свој посао и савремену педагогију, не само што ће темељито проникнути законе, по којима се дјечији дух развија и креће и што ће постати широко образовани и васпитани људи, већ ће оно, удружење, од њих створити праве лученоше, који ће унијети свјетлост и у најзабаченије крајеве наше домовине, распалити у велику ватру ону жишку, што ју је још Св. Сава у народну душу пирнуо и прокрчити пут, да нашем народу заруди зора боље и славније будућности. Удружење се неће задовољити, да су само неколицина добри, образовани, васпитани и за позив зрели, већ оно ће потражити и наћи начина, да сви постану ваљани, уредни и за позив достојни. Удружење ће уздићи учитеље и морално, јер ће их представити у очима других као људе, који су свјесни свога позива и савременога начела солидарности, истаћи ће их као људе, који желе и теже, да буду што свјеснији и образованији, као реформаторе, који траже и кроје планове, како да се с најмањег душевног напрезања од стране ученика, постигне што бољи успјех у школској настави и као културне борце, који раде да се дође до шта бољег напреднијег и савременијег школског уређења.

Као што се види, учитељско удружење битни је услов за напредак учитељства и школске наставе. Нема, мислим, ни једног учитеља, који не осјећа ту потребу, али тешко материјално стање, које као мора гуши и притиска учитељство, узрок је, што немамо удружења и што у том погледу чинимо изузетак од читавог културног свијета.

Заједнички школски фонд.

Од каквог су значаја учитељска удружења истакао сам у предходном чланку. Али учитељска удружења без једног

педагошког часописа тијело су без душе. Мислим, да је велика штета по наставу и образовање наших учитеља и да је права срамота не само за учитеље, којих се то највише тиче, него и за нашу државу, што немамо барем једнога педагошкога часописа, који би служио искључиво интересима школске наставе. У овом погледу међу образованим европским државама чини изузетак наша домовина. Да не би то и даље тако остало, потребно је, *да се установи један заједнички школски фонд* из којег би се подмиривали трошкови за издавање педагошког часописа, као и за издавање и растурање других популарних књига, које би служиле за васпитање и народно образовање. Начин, како да се тај фонд установи, прост је и по моме мишљењу врло лак. Треба само добра воља г. Министра просвјете и ствар је готова, а ево како: У нашој домовини има око 140 школских општина. У састав њихов улазе преко 37.000 домова. Нека свака општина даје годишње у заједнички фонд по 50 (педесет) перпера, а то је мање него 20 пара годишње од дома, па ето кроз 10 година фонд од 70—80.000 перпера. Али, да не би когод приговорио Министру што у том погледу и да не би морао припремати за то законски пројект, чекати скупштинско одобрење и томе слично, има један начин, којијем се може све то избећи, а ево како: Написао сам ту назад двије године: *Ђачку књижицу*, која служи као врло важно помоћно средство за правилно васпитање омладине. Ту моју књижицу најтоплије је препоручио Просвјетни Савјет, а Министар ју је одобрио за употребу у нашим школама. *Ја ту своју књижицу уступајам на свагда заједничком школском фонду*. Како та књижица није уџбеник, већ наставно средство, као што су то рецимо: слике, мапе, учила и томе слично, то је много правилније, да ове књижице купује за школу школски одбор и да их даје ученицима бесплатно. Тако нека одбор, мјесто што би улагао у заједнички фонд по 50 перпера, купује за толику суму ђачких књижица, а тај новац опет нека иде у корист заједничког школског фонда. Овим се добива у једно вријеме двије користи. Једна је та, што ће ученици добити бесплатно књижицу, а наставници средство, које ће им у васпитном погледу бити од неизмјерне важности и које се данас употребљава у свим модерним државама, а друга је корист та што ће заједнички школски фонд расти и умножавати без да ма ко може казати, да се ту чини какав непотребни намет на вилајет. Осим тога Министар је изван опасности, да му се у том погледу ма што приговори, јер је књижица прошла кроз Просвјетни Савјет и кроз Министарство Просвјете и добила сва законска права на употребу, те би је одбори били дужни набављати као год и друга потребна учила и помоћна средства.

Нека још г. Министар издаде потребна наређења и напише правилник о управљању школским фондом и ствар је свршена.

Груписање школских општина.

Број села и домова. — Удаљеност од школских зграда.

Да би знали, да ли је груписање школских општина правилно изведено; колико села и домова припада појединој школској општини; да ли је потребно отварање нових школа; да ли је удаљеност појединих села од школских зграда узрок, што се онако велики број дјече не школује, — постарао сам се приликом ревизије, те о свему томе прикупио потребне податке.

Према овим прикупљеним подацима има у Источ. школ. области 240 села и око 12.500 домова, за које је до сада отворено 48 школа, те тако на сваку школу долази просјечно 260 домова. Удаљеност села и домова од школа оваква је: Има 200 села са 10.412 домова, што им је школа ближа од једног сата хоца; 26 села са 1086 домова, што им је школа удаљена један сат путовања; 2 села са 61 домом што им је школа удаљена један сат и десет минута; 7 села са 216 домова, што им је школа удаљена један сат и петнаест минута; 11 села са 338 домова, што им је школа удаљена један сат и тридесет минута; 7 села са 251 домом, што им је школа удаљена два сата и 4 села са 179 домова, што им је школа удаљена два до четири сата.

Тако, дакле, проценат удаљености је овај:

83% мање од 1 сата (т.ј. ближа му је школа него један сат путовања); 9% један сат; 2% једна сат и четврт; 3% један сат и двије четврти; 2% два сата и 1% од 2—4 сата путовања.

Дакле, као што се из наведеног види, узрок, што се велики проценат дјече не школује није у удаљености домова и у оскудици школа, већ га треба на другу страну тражити. Напротив наш народ у Источној школској области налази се у повољним приликама у том погледу, јер само има 8% којима је школа даља од једног сата путовања, а само један од сто, што се због удаљености не може школовати, јер му је школа даља од два сата.

Заједничко издржавање школа.

И ако има довољно школа према броју домова (на 260 домова по 1 школа просјечно), опет ушљед географског положаја и неједнаке насељености терена, груписање општина изашло је тако, да имамо школских општина са испод 100

и са више од 1000 домова. Ушљед тога је и школарина у разним општинама врло разнолика. Док неке општине наплаћују од својих општинара 2%, дотле друге наплаћују и 100% према непосредној порези, јер што неку школу издржава мање домова, то се виша школарина наплаћује од домаћина. Такав начин наплаћивања школарина неправилан је и доводи у питање опстанак школа у мањим школским општинама. С тога издржавање школа треба да буде заједничко. Као што је државна пореза у читавој земљи за сваког држављанина према имовном стању једнака, тако треба да буде и школарина једнака, а то се може постићи на тај начин, ако се у свакој школској општини посебице предвиде расходи, па се онда према укупним расходима свију школа разреже школарина и наплаћује од сваког домаћина у области подједнако саразмијерно имовном стању. Тако не само што ће бити свако подједнако оптерећен у погледу школарине, већ ће бити све школе подједнако снабђевене и свима ће бити опстанак осигуран.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

КЊИЖЕВНОСТ

ДУШАН С. БУКИЋ:

МОМЕ ОЦУ.

Покрио је снијег с мразевима крутим
Све и душу и с њом прадједовски до,
У коме се чува са натписом жутим
Утоноу хумак годину и по.

Има нешто што ми разапиње груди
Кад из топле собе слушам вјетра хуј:
Као да ми неко у згрченој студи
Кроз замрзла стакла шапће: чуј, о чуј!...

А вјетар се витла око ниских кућа —
Ја му помно слушам подивљали шум
И не чујем ништа — глава ми је врућа
И тешка је као онај гробни хум.

Није ли то врисак био мало прије,
Врисак гладних птица, које шиба студ?
Ил' се само сјевер тако адски смије,
Да би отровао и најтврђу груд...?

А кандило пршти на столићу малом,
Догорјели жижак гаси се и мре:
Као тиха туга додирнута валом
Подмлађене боли, која превире...

У сјеверној ноћи, кад вјетар колеба
И окна и срце као вода прут —
У пустињи земље и студени неба
Зајецаће душа много, много пут....

ДРУГУ.

Како сам тужним гледао те оком,
 Како је душу морио ми јад,
 Кад ти је лице сушило се бл'једо,
 Кад ти је живот умирао млад...

Суморан поглед одаваше патњу
 Усне ти бјеху помодреле, вај,
 Коштане руке хладњеле су брзо,
 Слабе је груди крет'о уздисај.

Крута је болест хтјела да те кињи
 И да ти пије живот млађахан —
 Сумња у дане владала је тобом,
 Сваки је за те био задњи дан.

О, памтим добро: запала је јесен
 Времешна јесен у перивој жут
 А ми смо ишли болесничким ходом
 Кроз мртво лишће и кроз мокар пут.

Сјећам се кад си наслонио главу
 На груди моје уморан и бл'јед:
 Дисање твоје скидано бјеше,
 Чело ти бјеше хладно као лед...

И ми смо дугом заћутали шутњом
 Осјећајући, да се ближи лом, —
 А кад је дошло да се растајемо
 У оку бјеше суза твом и мом....

...Данас већ кажу да те више нема,
 Да ти је земља дала покој свој —
 Може ли бити, да те више нема,
 Може ли бити б'једни друже мој..?

Па ипак ја те још осјећам близу,
 Твој глас, твој поглед и твој врели дах,
 И завидим ти кад се сјетим да си
 И све и ништа — дух и мртви прах....

ИВ. ВАЗОВ. — Превео с бугарског Милорад М. Петровић. —

КАЛИНКИН САН.

Заспала мома заспала,
Сама у пољу широком,
Баш где је цвеће збирала,
Под јелом танком високом.

Завеја ветар са мора,
Понесе грану маслине,
Понесе грану, донесе,
До младе моме Калине.

Из сна се мома пробуди,
И стаде очи да крије,
И клети ветар да куне,
И горке сузе да лије:

„Проклети ветре, клет да си,
Што мојим пољем застуди,
Што лаку грану понесе,
Што ме из санка пробуди?
Слатки сам санак снивала,
Слатко са драгим целивала“.

МИЛОРАД М. ПЕТРОВИЋ:

[БЕОГРАД]

С Е Н К Е :

ЈАСТРЕБ.

У једном голубињаку живели су голуб и голубица. Они су имали младенце: мале и голуждраве младунце, који још нису знали, шта је то свет, и шта су то крила. Свакога дана одлетао је голуб у зрак, и доносио у кљуну лептирова и бубица за голубицу и мале тиће. Голубица је остајала сама, весело гукала, скривала своје мале, и очекивала свога драгога голуба.

Један јастреб, који је ишао од села до села и хватао младе пилиће, растрзао их, и хранио се њиховим младим

месом и крвљу, опази једнога дана саму голубицу пред голубињаком, долете на оближњу стреху, и стаде је посматрати.

— Сладак залог!.... рече он, посматрајући голубицу. Ја бих могао да је дочепам овога часа, и да се напијем њене слатке крви, али ја тога нисам жељан. Из дана у дан ја растрзам младе сеоске пилиће, али ја бих нешто друго.... и прну на голубињак.

Голубица, кад га осети, изви свој лепо мекани вратић, погледа га и брзо се трже натраг.

— Не плаши се, лепа голубице, нећу ја теби ништа, рече јој јастреб. Изађи напоље, да те само гледам; ти си тако лепа и мила.

— Иди, док није дошао мој лепо голуб. Иди што пре, јер ако те он види овде, онда тешко и мени и теби!

— Твој голуб!.... Твој лепо голуб!.... подсмехну се јастреб. Кад је се још поносити јастреб бојао плашљивог голуба?

— Али ја се њега бојим.... Иди, иди што пре!

— Луда си. Зашто да га се бојиш. Сигурно је он нешто бољи од тебе. По лепоти: ти си лепша од њега. Је ли тако?

— Тако је, прошапута плашљиво голубица.

— И млађа си сигурно од њега, удари јастреб на женску осетљивост?

— О, дабоме, дабоме да сам млађа.

— Радиш и привређујеш, колико и он, није ли тако?....

— И више, и више!....

— И ти си се вазала за такву једну слаботињу, бојиш га се, и послушна си му, као роб. То је већ стидно.

Голубица се замисли, излете из голубињака, и стаде према јастребу, па га дуго, дуго посматраше.

— Ако случајно наиђе голуб?.... прошапута она.

— А ти се сакри под моје крило.

— А ако ме потражи, и нађе?....

— Ништа. Ми ћемо му казати, да је све шала. Неће се он љутити. Управо, он ће се радовати, кад види, да сам му ја пријатељ. Ја сам јак, веома јак, много јачи од њега.... Да знаш ти само како сам ја јак, ти би мене волела, а не њега, тога твог слаботињу голуба. И јастреб се примаче сасвим близу голубице, помилова је својим крилом, и зарони свој повијени клун, у њен мекани вратић, и стаде се топити од

чужње и радости. Потом је загрли и поклопи својим танким крилима, узе у канџе, и притиште на своје снажне груди.

Голубица обамре осетивши знажне дамаре јастребова и зари своју малу главицу под грло јастребово...

А кад долете голуб, он затече голубицу у гнезду, исто онако, као што је беше и оставио, само њени лепи, мекани вратић, не беше гладак као пре, на њему беху остали трагови снажних јастребових канџа, и оштрог, повијеног кљуна. Јастреб, који се за часак беше удалио, долети као изненада, и стаде на старо место, на оближњу стреху.

— Шта ћемо сад'.... Овај стршани гост, канда не мисли нама добро, прошапута голуб голубици, и приви је уза се ближе.

О, не брини се'.... Он је мало час долазио. Није он тако страшан као што се говори. Изиђи слободно, и разговарај се с њим, одговори му голубица.

Голуб је послуша, а после неколико тренутака, јастреб и голуб постадоше највећи пријатељи.

— Видим, како се мучиш рече му јастреб, за то ћу ти и ја помагати, и доносићу ти лептирова и бубица, па ћете бити задовољни.

И одмах по том прнуше у лов. Голуб не могаше летети као јастреб и зато застаде, а јастреб се убрзо врати у голу-бињак, носећи лов.

Голубица га радосно дочека, а јастреб је опет притиште на своје груди.

За мало, па дође и голуб. Голубица сеђаше с јастребом на голу-бињаку, и уређиваше свој мекани, рашчупани вратић.

После је то ишло тако свакога дана. И кад некога дана не би дошао јастреб, голубица би гонила голуба, да га тражи.

Једнога дана, опази голуб на јастребовим крилима један прамичак меканог паперја са голубичиног врата.

И тога дана њему се отворише очи, а у његову душу усели се један бескрајни бол, и његово мало, добро срце, препуче од тога бола.

БОР.

Бор, који је растао у једној шуми, погледа на околна дрвета и рече: И мени, као и овом дрвећу даје земља сокове, а моје бидљикаво лишће, при најмањем ветрићу реже кроз

ваздух, те се тиме поји. Што би онда и тај ваздух, и ти сокови бесплодно лежали у мени? Моје гране не расту тако широко, да им је за њихов пораст потребно хране; моје лишће је тако узано и вечито зелено, да му је и сувише ваздуха за обнављање и зеленило. Мени је Бог доделио вечиту младост, и зашто њома да се не понесем? Зашто вечито да чамим у овом склопу, где би непрестане промене у борби за живот, само реметиле моје уживање. Хоћу да сђнем небу и облаку, и својим врховима да парам груди и утробу њину.

И кад му сокови набујаше, он крену својим порастом у плава небеса, и надвиси сво остало шумско дрвеће. А у његовој сржи разбуђена сујета ликоваше: Ето, вечито сам млад, вечито зелен; највиши од вас свију, најлепши од вас свију.

Шумско дрвеће шуморило је, и прикривало бол, који осећаше од ове охолности.

А кад навејаше снегови, и дуну опака кошава, шумско дрвеће приви себе, и наслањајући се једно на друго, одолеваше страшном непријатељу. Само узвишени бор задрхта, кад погледа око се и кад виде, да је сам. И под једним снажним таласом кошаве, пови се, пуче, и просу крти костур по снажним крунама скромног дрвећа.

ДУШАН У. БАЈИЋ:

[БЕОГРАД]

ЖУДЊА.

Збогом — то си рекла кад пође од мене
И још нешто тихо — ал' ја нисам чуо;
Од тада не видех лика миле жене,
Нит осећах сладост, кад бих уздахнуо.

Ја те тражим увек у мислима врелим,
Ширим руке, шапћем, молим у самоћи,
Миришем ти душу у ружама свелим,
На грудима својим — још од оне ноћи!

Колико бих плакћ да знам да си сетна,
И тужио дуго с јада нанесени';
А колико срећан да си и ти сретна,
Да ме и сад волиш — да мислиш о мени!

Идол нових мисли у души ми стаса,
 Жеље које никад не могу ти касти;
 Ох, да ли си знала да се оног часа
 Створило у мени врело нових страсти!

ЈЕДНЕ НОЋИ.

Ружичаста поноћ, док пространством гази,
 Мир носећи тромо из трајних дубина
 Преко свих живота... чујем како слази
 Један плави спомен из мојих давнина.

Из безбојних снова душа ми се прену,
 И некуда мину далеко, далеко
 У ведрине сиве.... И у томе трену
 Пријатан и сладак покој неки стекло.

Ја угледах једну давну слику бледу:
 Угашених жеља, срце слабо куца,
 На лицу јој туга, сета у погледу,
 А из ока једна суза засветлуца.

Док под небом лебде хиљаде живота,
 А неки у страху да ће пресвиснути,
 — Слушам звуке пуне чаробних красота,
 Које више никад, никад нећу чути.

ДУШАН С. БУКИЋ:

ОКОВАНЕ ДУШЕ

Капље суморна кап јесење кише и напола разоткривене
 гране дрхћу, влажне и црне на простудном вјетру смрачене
 јесени. И пада кап по кап тешке и жаморне кише, и пада
 лист по лист прегорен, сух и жут, и плачу пуне и од влаге
 црне гране, плачу....

А оне остају саме, огољене и разоткривене.... На њих
 ће јурнути млаз студене кише, њих ће савијати вихор опор
 и помаман — падаће по њима мраз и снијежно лијегати иње.

И можда премрзне сочна њихова срж, и оне затворе за увијек очи својим пупољцима у часу, кад плане први пољски цвијет, кад влажну врбину кору пробије зелен лист...

...А њему нијесу дали, да изађе у сусрет оној, коју они сви од годину дана само посвајају, јер она припада другоме...

Да, њему су бојажљиво рекли, да је за њега веома влажно и непогодно вријеме, јер он „кашље“, и да ће млађи брат његов изаћи пред њу — сестру. А он?... он ће сједити код прозора за то вријеме, гледати како бије киша о сухо кестеново лисје и како се на набраној по друму кишници, издижу замагљени и запрашени ситни мјехурићи, тешком досадом ишчекивати удар седмога вечерњег сата и онда, — пажљиво и занесено ослушкивати топот кола, која ће закрунути у њихову улицу и донијети њу. — И он мора, да води бригу о дјетињастој осјетљивости својих остарјелих родитеља. Он не смије створитио длуке по својој вољи и поћи онамо у први и најсилнији загрљај, јер би то значило оставити јадиковање за собом и пореметити свечану тишину мира и нестрпљива дочека.

Тако је он приморан на све: да слуша немирни жагор тешке јесење кише, да прати незадовољним погледом готово непомичне казальке зиднога сата, да буде раздражив на сваки корак свога оца, који једва сноси тежину одуљеног чекања, улази к њему свакога часа, тек с ма каквим питањем, очито тражећи празних разговора, старачке олакшице, дугу времену.

Њега спапада кашаљ од кога се по челу хватају крупне капље хладна и патничка зноја, а груди носе грчевиту ломљаву, силовито неко откидање, које наличи каткада штропоту преломљених суварака, каткада шуму још живог платаниног лишћа, што га откида рука чврста и непопустљива...

Василије Петровић подиже се лагано од свога писаћег стола, на ком су лежале многе отворене књиге, за тим прикупи своје биљешке под овеће избрушено стакло, привуче свој наслоњач до прозора са упола размакнути завјесама и уморно сједе. Њему се учини као да хладно олово протјече његовим жилама, да га одасвуд посипа мразна студен и нека сустала тежина да му спречава сваки његов покрет. А осим тога, као да му затиљне жиле запљускују мозак часовитим и јаким струјама. И он осјећа то запљускивање, то ударање, шта више, он га и броји, јер му се причиња од-

мјерено и складно као ударци крупне јесење кише, као одједи лаганог хода костурне јесени.... И његова глава готова је да клоне. Двије коштане, налакћене руке подупиру је....

Далека тутњава објави долазак кола. Он већ хтједе, да се подигне но опет задржа свој положај.

— Није још вријеме — полугласно прошапута погледајући казальку овеликог зидног сата. — Она, мислио је Василије Петровић, долази данас први пут у родитељску кућу као жена.... као жена оног мрког и мрзовољног човјека, који је вичан гледати на свијет с гледишта добра живота, а једва сноси умор брзе и кратке младости....

Она је данас, она је годину дана жена његова, она је одсудно везана за то мртво и мрско чељаде, ком треба, да даје живота, свога живота, себе...

Њу су однијели.... продали! И она погиба, за цијело погиба, умире од самоће и леденила новог живота, као у пуну вихорну врлет занесена грана питоме палме....

Јест, јест, она ће до скоро, да уђе у тихе одаје своје, у којима трајно живи увели мирис похрањеног босиљка, гдје се брижно и сада крије посљедњи дах њеног дјевојаштва, одаје у којима су ушћуване прве дјевојачке хаљине њене, и прво прамење дугачке јој косе. Њу ће да на прагу сретну дуги цјелови очеви и сузе мајчине. Она ће осјетити дах на час враћена живота. Пред њу ће испливати вал недалеке прошлости, ведре и праве као језерна ноћ планинског хладног неба.... Блиједе ће образе њене подлити ватрена румен — плануће њена крв....

Василије Петровић сатрвен завали главу на меке јастуке свога наслоњача. Њега је вријеђала она нејасна полутама прве вечери и он заклопи очи ослушкујући јасно пуцкарање сухог лишћа на мирној киши јесењој....

....Он се трже. У близини његовој изви се танак као ибришимова нит и мекан као лелујава струја тамјанова дима глас.

— Васка, мој драги Васка!...

— Ти, Маро?... — запита сабирући се Василије Петровић

Крај њега је стајала сестра његова, а до ње отац и мајка. — На писаћем столу горила је увучена и зеленим заклоном пригушена свјетиљка.

— Ја сам готово заспао чекајући те... опрости! Нису ми дали да...

— И спавао, спавао, још како тврдо — убрза отац Василијев, погледајући воденим и насмијаним очима сад сина, сад кћер, сад жену.

— Не мари — додаде сестра благо, као да јој глас прелази преко баршумове тканине — ти си спавао тврдо и мора, да си сањао тешко и мучно... Зато сам те будила... звала по више пута...

— Хвала ти, право си урадила, сестро.... Тако је... Но, пустимо то, само кад си дошла кад си ту... Узми столицу и сједи овдје... до мене ближе... да те боље видим, да те чујем...

Фатално! помисли он, гледајући је сталним погледом, како се до њега намјешта. — Исто лице... иста она...

— А... што носиш црну одјећу? — запита одједном, не могући се одупријети том питању.

— Тако — веле, да ми пристаје... — одврати она покушавајући да се нашали и насмије, док су њене очи још увијек биле наквашене и готове, да на ново груну сузама.

Настаде кратка шутња... Мати изађе, а отац узне шетати лаганим кораком погнуте главе по соби.

— Ти још увијек много радиш — поче лагано сестра, а усне јој ситно подрхтаваху. Видим, књига до књиге... и све отворене... Не бојиш ли се...

— Не, сестро, прекиде је Василије Петровић. Докучујем твоју мисао... Али, ето у тим збијеним листовима лежи велика утјеха: човјек заборавља своју близину, себе...

Он застаде. Његове су ријечи звониле мукло, разбијено, као напукла ковина. Он осјети, да му се спрема на кашаљ, кога је наумио пред сестром да затаји. И он се само лако накашља. А она га је гледала снатриво и болно, не скидајући очију с њега. Гледала је оне, некад свјеже, а сада упале и обрасле образе, које је болест одуљила, оно високо и отворено чело, по ком је падало прамење густих увојака, и оне очи, којима је погашен дојакошњи сјај и које погледају на очне шупљине живе лубање као два хладна смараглова камена.

Осјећајући тешко у том трену погледе сестрине на себи, Василије Петровић скрену разговором на другу страну.

И кад је послје неког времена остао сам у соби, његове је груди тиштала чудна тјескоба, убијене, оробљене и

сахрањене радости... И један расут, пламеном душом љубави створени акорд погребне тужаљке..., један дивљи и необуздани крик похаране и израњене душе, који би запарао груди и најдаљих звијезда и учинио да оне проплачу растопљеним златом, бисером и сребром... као да би растеретио бременицу груд и омекшао у њој отврдлу печал...

Код вечере она је била заплакана. Говорила је мало и то узгред или на питања. Често се дизала, прилазила к прозору и одлазила у другу собу — да тражи марамицу или тако што... А сви њезини испитивали су је, причали јој много нарочито остарјели отац; он као да се унајмио, да је извјести о свим мјесним новотаријама од њене удаје. А она је сав тај разговор пратила половичном пажњом, каткада се и лако насмијала надовезујући по коју реч. И све те и ако кратке, пригушене и разблажене задржаним сузама ријечи, стварале су силан и потресан дојам у Василија Петровића. И он гледајући бљеђано лице своје сестре и мокре, купинове очи њене, које су заклањале влажне и меке трепавице, помисли: „Ријечи, које затрављују... пониру дубоко у душу, а одишу као вечерње руже, као наквашене љубице...!“

У малој собици са навученим завјесама гори и дрхће зеленим и лаким пламеном кандило пред иконом крснога имена. Трепери слабашна свјетлост и обасјава блиједо лице Светитељево, и соба мирише по изгорјелим честицама маслинова уља...

Сједе за маленим столом, на ком леже два албума и неколико слика, мати и кћи.

— Како ти је? Реци по души.... не криј....

— Добро.... задовољна....

— Па чему сузе у задовољству?

— Сузе?... Душа тражи, да плаче....

Наступи шутња. Мајка подвиге руке и брижно макну главом.

— Да није болест.... или....

— Не, мајко, здрава сам....

Разговор опет застане, а кроз насталу тишину кренуше два једнака и истовремена уздаха, мајчин и кћерин.

Кандило јаче затрепта као да се гаси, догара....

— Па што је онда? — продужи мати, а глас јој подрхтава као да се прелама и кида, као што дрхти у води поникло шибље....

— Ах, мајко, не питај даље, не питај! — завапи она гово-
риво очајно. — Васка, Васка.... за бога!.... страшно како
изгледа! Ја стрепим за њега. О може да умре.... брзо.... још
ноћас.... свакога часа.... А и ја.... то јест.... ја.... Ах, мама, ја
сам ти лагала.... опрости!.... Ја сам болесна.... болесна....

И она гласно зајеца, прекри рукама лице и положи главу
у мајчино крило.

— Кћери, Маро!.... — узе говорити мајка, превлачећи
руком преко њене косе. — Не жалости се, не плачи....! чу-
ће Васка.... Та, проћи ће то.... Ти си јака и млада! Ко се
може од болести сачувати?! А Васка?.... И њему ће бити
добро.... он ће у Приморје, зато није улазио у службу. Ли-
јечници кажу, да ће оздравити.... Не плачи дијете.... Умири се!
Чуће Васка.... Ето, једва сам те дочекала, а ти тако....

— Нећу не, мајко, нећу.... да те жалостим. А и Васка
би могао чути.... Нисам требала уопће да.... да ти казујем....
Али.... тешко ми је, дође ми тешко да не могу поднијети....
— говорила је она исправљајући се, а њене се груди не-
мирно таласале, као слаба душица у догорјелу кандилу....

— Па што ми те боли, реци ми сада....

— Све.... све.... читаво тијело.... горим и осјећам боли у
глави, а живци као да пламте. Зато сам и дошла овамо, да
се посавјетујем.

Лагани кораци зачуше се у ходнику. Врата се собна лако
отворише и на њима се појави Василије Петровић.

— Гле, вас двије сте ту.... разговарате.... а већ је касно.

Поглед његов застаде на плачним трепавицама сестри-
них очију. Те тужне и патне очи! Он осјети слабост своју
пред њима, приђе збуњено свом ормару и дохвати из њега
свежањ хартија, те се несигурно крену вратима.

— Пусти, мајко, сестру — прошапта тихо — да мало
отпочине. Уморна је зацијело од пута. И ја идем.

— Лаку ноћ, Васка!

— Лаку ноћ....

— Ајдемо и ми, кћери.... Али, ето нам кандило догорје.

И мати узе с пећи мало стакленце, успе се на столицу,
надоли у чашу уља и запали нови жижак. Плану подмлађена
свјетлост мирног кандилоца и обасја лице свјетитеља-мученика.

Оне се прекрстише и лагано изађоше.

*

Још дуго у ноћ сједио је у свом наслоњачу Василије Петровић. Окупише га мисли, дјетињасте и малодушне слутње и радосна сјећања на прошлост.

Како су се вољели он и сестра!

Заједно су читали, пјевали, подузимали далеке и угодне шетње, увијек весели, једно другом повјерљиви. И никад није помућена ведрина њиховог неба, док није дошла њена удаја. Како му је било тешко и неподносиво пусто у кући послје њена одласка! Он је осјећао, да је тим часом од њега се одвалила, одронила половина самога њега.

А по том је она писала, али готово увијек неодређено, у опћим нејасним напоменама о свом новом животу.

Само је једно писмо бацало више свјетлости у скровитост њене душе. И то је писмо лежало на његову столу отворено и одвојено из гомиле осталих хартија.

„С њиме — писала је она — слабо и разговарам. Он је увијек мрк и замишљен. Читаве је дане у уреду или лову. Кад полази из куће каже ми: ја ћу у уред, или: ја ћу у лов, не чекај ме с вечером... бићу код шумара. И ја онда остајем у кући сама, празној кући... па се бојим. Али га чекам док се не врати, каткад врло касно — мислим на Вас... лакше ми је, прође брже вријеме... Мени се каткад чини, да то све мора тако, да буде. И ти си мајко — зар не, крај нашега оца многу ноћ млада самотовала?....“

....Добра душо! колико самозатаје у тим расутим ријечима, које говоре монашком самоћом! Тебе растаче за цијело ником неоткривена дубока печал твог новог кућишта. Твоји су јастуци, кад млада и нејака бдијеш у дуге ноћи, свагда натопљени сузама туге, која превире... И још можда мисле погани извједљивци твоје околине, да си задовољна, сретна. Али, срећом, не замјећује свијет уздаха усамљености и суза скривене печали, суза, које наквашавају одморна узглавља за мирне и самотне ноћи, кад на далеко завлада покој, а душа немоћно плаче... И ти за цијело носиш собом невидљиву рану, која те немилосрдно мучи и тишти, и ти не ћеш, да је пред другим откријеш, бојећи се, да га не раниш истом, ако не јачом боли... А сан можда и сада од тебе бјежи као и од мене, и твоја заморена душа не налази окрепе, мира

и починка у овој ноћи, под родитељским кровом, крај најближих твојих...

* * *

Посљедњи мартовски дани, у којима се измјењује сјевер са млаким западњаком, копни заостали снијег на витим главицама горским, попушта јутарња сувомразица пред првом подневном топлином и открављени потоци протјечу живље — топе их сунцани зраци.

Обавља се крштење у кући суца Јована Павковића. Гори дуга воштаница брзим пламеном на столу, на ком је спрењена већ чинија с водом и сухим босиљем, дрвени, и шареним камењем украшени крст, црна књига с великим златним крстом на корицама и епитрахиљем преко ње.

Свештеник разговарајући узима епитрахиљ и књигу с великим, златним крстом на корицама и чека док се донесе жеравица.

Сва је својта на окупу.

Било је у тој свечаној радости промијешано нешто горчине и туге.

Озбиљно лице старога Михајла Петровића и његове жене, као земља загасит и хладан лик Василијев, све је то уносило пуну неку потиштеност у душе свију. То неугодно осјећање настојао је, да замијени веселом разговорношћу отац новорођенчета. Он је био заиста весело, готово раздраган. Устајала тврдоћа његових црта од једном се изгуби, и он осјећаше потпуно свјесно, да је у њему ненадано пробужено нешто, што он у свом животу није доживио, нешто, што га чини лакшим и млађим, бољим и мекшим.

Можда је то било осјећање среће?...

Весело причање његово пратио је запетом пажњом судски пристав Иван Мразовић, досадно отмјен и брбљав човјек, који је у говору радо спомињао „нашег спектабилуса“, те при том лажним и ропским очима погледао на Јована Павковића. Мало подаље стајао је у салонском одијелу, не судјелујући у разговору, трговац кум Марко Војновић, добродушан и недужан човјек. За све то вријеме он је био видљиво нестрпљив, очито да је настојао прилагодити несносно дугачко вјеровање своје памћењу. У близини свештениковој држала је мајка Василијева развито дјетенце.

Напокон уђе у собу и она, Мара, стави жеравицу у кадионицу и стаде иза своје мајке.

— Дакле очево име, Јован — чу се глас свештеников... „Благословен бог наш...“

И звекну кадионица у руци свештениковој и разли се широм разгорени мирис тамјана и смирне.

Отпоче обред. Сухо и једнолико текле су ријечи свештеникове, још сувље и једноличније звонили су отпјеви омаленог старца црквењака.

„Господу се помолимо.... да одступе од нас сва привиђења ваздушна и утварна.... и да се не утаји у води овој демон грјешни.... и да не сиђе на крштеника дух лукавства, који смрачује помисли и заводи мисао.... но, Ти Владико свију, учини воду ову водом спаса, водом светом, за очишћење душе и тијела.... Господу се помолимо“.

А залутала једна сунчева зрака, позире у мирну собу, у којој крај разгорена мириса тамјана и смирне, крај дуге воштанице и из књиге са великим златним крстом на црним корицама дозива сиједи свештеник непознатог и недокучивог Вјечника, над главом невина дјетешца: да га заклони окриљем крила својих, да га приведе к стаду наслједства свога.

И пада топла свјетлост по влажној коси тек окупана чеда, и упијају се плави колотови мирисава дима у златну маглу залутале сунчеве зраке....

„Господу се помолимо!“

А Василије Петровић слуша помно ријеч по ријеч, коју изговара свештеник и гледа у лице сад сестре сад дјетета. И сунчана зрака пада по коси невинашца...

Мајка Василијева размаче јастучиће и пелене на дјетету, које је лежало у нарамку кумовљеву. Василије се Петровић примаче за корак два ближе. Очи се његове сукобише са сестринима: оне као да су му дојављивале скривену неку молбу и тражиле самилости, опроштаја у њега... Она се помаче у страну.

А кад су мало затим црвене кумовљеве руке подухватиле нејако тијело дјечије испод пазуха, Василије Петровић протрну, кољена му лако задрхташе.

Његове су очи биле нетремично упрте у слабашну грађу млада, од недавно подарена живота, у онај узани грудни кош, у ком је видљиво ударала срчана жила и за који је стрепио, да га не провале опоре руке трговчеве; у ону њежну

и као опна меку сиву кожу, коју су прекриле жуте, мјехурасте пјеге, што су се саме од себе или додиром отварале и излијевале водењасту, жуту течност.... А цијело то тијело, на које је падала залутала топла сунчана зрака, било је танко и позирно као замагљено стакло, као папир.... И кад је хладна вода потекла низ слабу главицу, његову, отворише се ситне и још сањиве очице, и оно проплака нејасним и шаптавим пискањем, док су му мале груди напорно одисале испресијецаним и несигурним дахом.

А дуга је воштана свијећа горела наглим и димовним пламеном и гасила се, нестајала златна магла, залутала сунчева магла.

— Дакле тако! — мислио је Василије Петровић, повлачећи се сатрвен у покрајњу собу прије завршена крштења — Биједна сестро.... биједно дијете....!

И док је свештеник по довршеном чину једном руком уређивао своје ствари, а другом загонетно одвијао у џепу свилени папирић са малог замотка, пришао је судски пристав Јовану Павковићу, да му честита. А затим је прилазио редом жени његовој и родитељима њезинима. Стари Михајло Петровић чврсто прихвати руку судскога пристава и нађе за добро да се неколико пута наклони попут пребите свијеће. И онда, као да се нечега сјети, окрете се и приступи својој кћери, која је стала над дјечијом колијевком, пружи јој руку и сузним је очима, без и једне ријечи пољуби у чело. Она се саже до његове руке, коју он — сигурно без и мало мисли — одмаче. Њу нешто такну по сред срца као хладан вршак заоштрена ножа и она полугласно заплака.... И по том се окрете опет колијевци као да је удешава. Завлада кратка тишина, коју прекиде узимајући чашу са донесена послужавника добродушни трговац:

— За добро здравље мога кумчета!...

— Живио!... одговорише неколике чаше....

* * *

Сједајући тога вечера у воз мало угријан отац проговори Василију Петровићу и мајци његовој:

— Криво смо мислили.... Дobar човјек овај наш Јован.... Веселјак....

Василије Петровић само омјери оком свога оца. Њему се намаче сама од себе ријеч: стрвина — и он већ заусту,

да је громко и с гнушањем искаже, али застаде и окрете главу на другу страну.

МИЋУН М. ПАВИЋЕВИЋ

[ЦЕТИЊЕ]

У НОВИ СВИЈЕТ.

Тмурно је небо... Дажди... Сумор... Туга...

Црних се птица ковитлају јата...

Путници мрки са топлога Југа

Крећу... Сањају планине од злата...

Док села наша обамрла с болом

Јецавим гуше вихор уздисаја

Њих носи бијес непрегледним долом

У Нови Свијет — пут незнана краја...

Космато борје са старога гробља

К'о црна слутња притајено ћути,

На неповрат многобројног робља,

С јатима црних гавранова, слути...

CRNE GORE ĐURĐE

CRNOJEVIC

ПОСЛИЈЕ СМРТИ...

Дуга поворка дремљиво се миче,

Ја чујем топот самртничких кола,

Загушљив јецај, ћеретања, приче;

Ал' нигдје, нигдје искренога бола!...

Над хумком мојом бесједе се нижу:

Легенде, бајке и лаж дрска, хола;

И спомен-плочу хоће да ми дижу;

Ал' нигдје, нигдје искренога бола!...

О, пусти, руљо, ту жену што пати,

И гледа н'јемо пут самртних кола,

Та је жена моја добра мати:

Тек једна суза искренога бола!..

БЕЗ НАТПИСА...

Што силније сунце грије
Мене већма туга грли,
Јер ти си ми најмилије
Благо, наде изумрли!...

У поноре нада тоне,
У мом лугу славуј јеца,
Са лире се сузе роне,
Сузе роне — славуј јеца

Ако стјена крви има —
Има моје срце ватре;
У души је зима, зима,
Бол, који ће да ме сатре!..

Предео с француског Перо Ђ. Шоџ:

П Р А Х.

Тај прах, та трулеж, те разбацане кости, били су некад
јасни и чисти облици жене с бјелином љиљана.

Просипајући зраке њежности замаљиве су очи сјале и
смијале се с пуно чара у овим данас црним шупљинама.

Из те иловаче, из тога пепела, из свих тих костију изви-
рала је некада ријеч, која је опијала душу љубавника.

Видиш ли сада, љубљена моја, да је све ништавно осим
оног светог заноса, који нас је тренутно преображавао;

Осим наше љубави и снова, осим онога, што изгледа
пролазно и празно, осим оне лијепе и узвишене обмане, која
ствара ово божанствено ништа?....

ЈАН НЕРУДА: Предео с чешког Јов. И. Хлјудковић.

ДОКТОР ОСОБЕЊАК.

Нијесу га од увијек тако звали, тек по једном догађају,
који је био тако чудноват, да су и новине о њему писале.
Презиме му је било господин Хериберт, а крштено толико
необично, да сам га и сам заборавио. Господин Хериберт

био је љекар. Да истину говорим: он је био промовиран за доктора медицине, али није лијечио никога и ништа. Сам би признао, да од оног времена, кад је као студент посјеђавао клинику, није имао под рукама ни једног болесника — а то би признање радо био учинио, само, да је уопште и с ким зборио. Био је то чудан човјек!

Доктор Хериберт био је син доктора Хериберта, некад врло омиљена љекара на Малој Страни. Мајка му је умрла давно, а отац баш пред синовљевом промоцијом, оставивши му на Ујезду једну једнокатну кућу, можда и нешто новца, али не много. У тој је кући становао д-р Хериберт. Два дућанчића с изгледом на улицу, изнајмљени стан у првом спрату носили му најамнину, а он сам становаше у првом кату с погледом у двориште. У његов стан водиле су право из дворишта особите стенице, које су биле већ при самом улазу ограђене дрвеном исплетеном оградом, али ненадкрите. Како је у његовом стану изгледало не знам, али, да је живио просто, знам. Трговкиња из једног од она два дућанчића, послуживала је господина доктора. Син њезин, Јосиф, био је мој друг. Прекинули смо већ одавно наше пријатељство, откад је Јосиф постао надбискупски кочијаш и погордио се. Али од њега дознадох, да г. доктор готови сâм доручак, да иде на објед у неку скромну гостионицу на Старом Мјесту, а да вечерива свакако.

Д-р Хериберт млађи имао би, да је хтио, на Малој Страни доста праксе. По смрти његовог оца преносили су болесници повјерење на њега, али дошао к њему богат или сиромаш, он није никога услишао нити кога походио. Мало по мало ишчезаваше повјерење. Становници га почеше просуђивати као каква покварена студента; а доцније га исмијаваху говорећи: „Ах, доктор! Ни мачку му не бих повјерио!“ Изгледаше, да д-р Хериберт није много марио за то, у опште он није марио за људе. Никога није поздрављао. Ако га је ко поздрављао, није му одпоздрављао. Кад је пролазио улицом чињаше се његов ход сличан листу, кога повија вјетар час лијево час десно. Стасом је био омален. По новој мјери имао је по прилици метар и по. А са својим сухим тијелом колебао се улицом тако, да је од осталих људи био увијек макар два корака удаљен. Модро његово око било је пуно стида, као у одгурнута пса. Лице његово бијаше обрасло загасито свијетлом брадом. Обрасло лице бијаше по тадашњем схваћању потпуно непристојно. Зими, кад је на себи имао сиви, млинарски капут, његова је мала главица дубоко упадала под сукненом капицом све до вунастог оквратника астраханског, а љети, кад је носио лако сиво или још лакше платнено одијело, тресла се несигурно као на слабој стабљици. Љети је јутром већ у 4 сата излазио у парк код Марјанских Зидина, и ту је сио с књигом у руци негдје на осамљену клупицу. А кад би се догодило, да који добро-

душни сусјед малострански сједне уз њега, и почне говорити д-р Хериберт би устао, склопио књигу и отишао не проговоривши ни ријечи.

Послије су га напустили сасвим. Д-р Хериберт је тако далеко дотерао, да се ни једна малостранска дјевојка није за њега интересовала, премда му је било од прилике тек 40 година.

На једном догоди се нешто, да су о томе, како рекосмо, и новине писале. О томе управо и хоћу да приповиједам.

Био је прекрасни јунски дан, такав дан, кад се чињаше, да је осмјех највећег задовољства распростирао се по небу, земљи и лицу свих људи. А у тај дан креташе се по подне величанствен спровод Ујездом пут градскијех врата. Сахрањиваху господина Шепелера, рачуноводног савјетника, како се онда говорило. Нека нам Бог опрости, али и на том погребу изгледаше, вјеруј, као да је разастрт онај осмјех задовољства. Лице мртвога није се могло видјети. У нас није обичај као на југу, да се мртваци носе отворени, не би ли их потоњи пут огријало сунце. Ако би се одузела том моменту она тешка озбиљност, ипак се није могло опоречи оно свеопште задовољство: оно је у том прекрасном дану лежало у сваком и најмањем дјелићу људском. Најзадовољнији су по прилици били практиканти рачуноводства, који су покојног савјетника носили на носилима; то задовољство нијесу могли другима препустити. Два дана су у били узбуђености и трчали из канцеларије у канцеларију. Сад су ходили охоло и одмјерено под својим теретом: сваки увјерен, да су на њ упрте очи свијета и да свијет шапће: „то су практиканти рачуноводства!“ Задовољан је још био и дугачки д-р Линк, који је за 8 дана покојникове болести, добио од удовице његове 20 дуката награде. О томе је већ знала сва Мала Страна. Оборене главе он је корачао као да премишља. Задовољан је био и сусјед Остроградски, ременар, најближа својта г. савјетника. За живота, додуше г. стриц, га занемариваше али је сад, Остроградски знао, да му је у тестаменту оставио 5 хиљада фјорина, па је свом сусједу Кејжику за вријеме спровода неколико пута рекао: „Ипак је у основи био добар!“ Остроградски је одмах ступао за лијесом, а до њега дебели и здрављем набујали г. Кејжик, најбољи и најповјерљивији пријатељ покојников. За том двојицом ходила су господа: Гдојек, Мужик и Хофман, такођер савјетници по старјешинству млађи од покојног Шепелера; и они задовољни. И с болом морамо рећи, да се и госпођа Марија Шепелерова, која сјеђаше у првој кочији, не могаше обранити свеопћем задовољству. Ну, морамо рећи, да то њено задовољство није било последицом краснога јунскога дана. Добра је госпођа била жена! А бити већ трећи дан предметом тоглог људског саучешћа, то

јој је годило. Најпослије, њеном витком стасу красно пристајаше црна хаљина, а њено увијек блиједо лице истицаше се особито лијепо испод црне копрене.

Једини је био г. сусјед Кејжик, кога се смрт пок. савјетника тешко дојимала и који се није никако могао отрести дубоко непријатног утиска. Био је нежења, а и најбољи и најповјерљивији пријатељ покојников, као што раније рекосмо. Млада му је удовица још јучер отворено исказала своју наду, да ће јој се сад одужити за то, што му је за живота свог мужа била тако вјерна. Кад му је данас Остроградски сусјед први пут рекао: „Ипак је у основи био добар“, одговорио му је г. Кејжик жалосно: „Не, не, јер би дуље поживио“. А послије тога Остроградски не одговараше. — Спровод идући полако дође напокон до Ујездске капије. Тај пут није се још могло кроз ту капију лако проћи, јер је кривудала водећи пут испод тешких зидина. Два дуга, крива и тамна тунела слиједила су једна за другим, као прави предговор гробовима Забранским. Свечана мртвачка кола престигла су спровод, свештеници се обрнуше, младићи спустише носила и отпоче шкропљење. Кочијаши поизвукоше покретни дио кола, а младићи подигосе лијес с намјером, да га ставе на кола. У то се нешто догоди: или је на једној страни било одвише снаге, или је на обје стране била подједнака неспретност, јер се мртвачки сандук ужим крајем нагло нагну к земљи, а заклоп одскочи са штропотом. Мртвац додуше остаде у сандуку, али десна његова рука искочи изван. Настаде свеопћи страх. Одједном наступи толика тишина, да си могао чути куцање сата у сусједову шпагу. Очи свију упријеше се у укочено лице мртвога савјетника, а управо крај сандука стајаше д-р Хериберт. Враћајући се капијом са шетње, колебао се међу људима десно и лијево, али нагло мораде стати баш за свештеницима. Његов сиви капут дотицаше се црног покроба мртвачева. То трајаше тренутак. Ваљда нехотице узе Хериберт мртвачеву руку, можда зато, да је опет положи у сандук, али је задржа у својој руци, којој прсти подрхтаваху, и његов поглед пажљиво се задржа на мртвачеву лицу. По том отвори руком капак на десном оку мртвачеву. „Но, што је то?“ — отресе се Остроградски. — Зашто се то не удеси? Хоћемо ли остати овдје?“ Некоји младићи већ кренуше, да поравнају сандук. „Мир!“ крикну мали Хериберт, неvjероватно јаким и звучним гласом. „Овај човјек није мртав!“ — „Бесмислица! Ви сте будала!“ — викао је д-р Линк. „Гдје је полиција?“ — прихваћаше Остроградски.

На свима лицима опажаше се узрујаност. Само сусјед Кејжик брзо приступи хладнокрвном Хериберту.

— „А што сад? — питао је љубопитно. Зар збиља није мртав?“

— „Није, само је обамро. Унесите га одмах у какву кућу, па ћемо покушати помоћи“.

— „Највећа лудост! Ако тај није мртав, онда...“

— „Ко је то? питао је Остроградски.“

— „Говоре, доктор.“

— „Полиција! — грмио је ременар, којим нагло затресе мисао, да би могао изгубити оних 5.000.“

— „Д-р Особењак“ — понављаху савјетници Гдојек и Мужик.

И већ полако носаше пријатељ госп. Кејжик с неколицином људи мртвачки сандук пут прве гостионице у Вапеници. На улици настаде бурна вика и граја. Погребна кола и кочије кренуше натраг. Госп. савјетник Гдојек рече: — Хајдемо! И без тога ћемо све дознати.“ — Али нико није знао што треба чинити. — „У добри час, госп. комесару, — викаше Остроградски према полицијском чиновнику, који се приближиваше. „Ту се чини недопуштена лакрдија — оскврњује се мртавац на очи читавог Прага“ — и пође за комесаром до гостионице.

Д-р Линк наједном ишчезе. За час изађе Остроградски, а за њим комесар.

— „Разиђите се, молим Вас, говораше овај сакупљенима, нико не смије овамо! г. д-р Хериберт тврди да ће сигурно повратити г. савјетника.“

Г-ђа савјетниковица хтједе из кочије изаћи, али се оне свијести. Радост може каткада и да усмрти!

У то изађе брзо г. Кејжик и приступи кочији, гдје се госпође брижно окупише око госпође савјетниковице.

— Повезите је полако кући! Код куће ће доћи к себи — савјетоваше. А по том засебе промрмља: „Баш је дражесна!“

За тим се окрену, скочи у кола и пође онамо, куд га је д-р Хериберт послао.

Кола и пратња разиђоше се, али је Ујезд код капије био начичкан народом. Полицијска је власт пред кућом морала подржавати ред.

Говорило се на све начине и најчудноватије у појединим гомилама. Једни оговараху д-р Линка, а други се подсмјеваху д-р Хериберту. Од часа до часа показиваше се хитајући г. Кејжик и зажарена лица мрмљаше: — „Имамо највећу наду! Већ сам и сам примјећивао пулс! Тај доктор управо чини чуда! дише!“ — вас изван себе повика, кад је при крају изишао, и баци се у приправљена кола, да радосну вијест односе г-ђи савјетниковици.

Напосљетку, касно у вече око 10 сати, изнесоше из Вапенице прекривена носила. С једне стране иђаше г. д-р Хериберт и Кејжик, а с друге комесар. Није било ни једне малостранске гостионице, у којој се не би о том брљало до по-

ноћи. О ничем другом није се ни говорило, до о ускрснућу г. савјетника Шепелера и о д-р Хериберту. А говорило се грозничаво.

— Тај умије и више, него што је написано у латинској кухињи. —

— Чим га човјек погледа, одмах то и види. —

— Већ је његов отац био одличан љекар, а то се нашљеђује.

— Али, неће да врши праксу! Тај био морао постати некакав дворски савјетник.

— Има по прилици доста пара; зато је то!

— А зашто га зову „д-р Особењак“.

— Ја то нијесам чуо.

— Данас сам то чуо сто пута.

Два мјесеца по том г. Шепелер ишао је опет на дужност као и прије“.

„Господ Бог на небу, а д-р Хериберт на земљи!“ — говорио је, а опет други пут је говорио: „Кејжик је дијамант!“

Цијело је мјесто говорило о д-р Хериберту. Новине су сигурно по цијелом свијету писале о њему. Мала Страна била је поносна. Чудне се ствари причаху. Барони, грофови и књежеви гледали су да придобију д-р Херибета за личног љекара. И један од талијанских краљева учини му управо невјероватну понуду. У опште, око њега натјечаху се сви они, чија би смрт много људи обрадовала. Али г д-р Хериберт био је непоколебљив и немаран спрам свега тога.

Причало се, да му је г-ђа савјетниковица носила пуну кесу дуката, али до њега никако није могла доћи. На послијетку ју је полио водом са балкона. Опет се је могло видјети, да за људе не мари. Поздрављали су га, али он није отпоздрављао никоме. Као и прије колебао се идући улицама, а провидни сухи његов стас тресао се као перце. Болесника није примио никад, али му сви ипак говораху: „д-р „Особењак“. То је име пало као с неба. Има већ 10 година откад га нијесам видио. Не знам у опште, је ли жив. Његова мала кућа на Ујезду постоји још нетакнута.

Морам се једном распитати.

Б И Љ Е Ш К Е

„Двадесет година уставне политике у Србији 1883—1903. год.“ Биоград 1912. од Стојана Новаковића. Стр. 336. Цијена 3 динара.

Садржина књиге — то су лични доживљаји уваженог автора... То су његове историјско-мемоарске записке о давању и провођењу устава из 1888. год., његове промјене и примјене, па о постанку устава од 1901.;

Језгра књиге је, како се из наслова види, уставна политика у Србији од 1883. до 1903. год., али се автор морао осврнути и на све оно, што је пратило и проузроковало давање устава од 1888., његове промјене и замјена тога устава оним из 1901. Помиње се предлог устава пок. М. С. Пироћанца од 1883., распра и развод Краља Милана и Краљице Наталије, абдикација Миланова, прогонство Наталијино; намјесништво; уплив Миланов на намјесништво 1888—1893. год.; његов уплив на Александра, проглашење Александрова пунољетства 1893. год. Послије су изложене посљедице збацења намјесништва и поновна акција и повратак краља Милана у Србију; повратак краљице Наталије, пак борба између краљевих родитеља и уплив, (који је наравно био рђав и по унутрашњу и по спољашњу политику Србије) те борбе.

Ту су узгред изнесена дјеловања појединих партија у Србији, нарочито радикалне и напредњачке. Врло је интересантна борба партија и њихов додир са члановима краљевске породице, као и начин употребљивања партија појединих у своје сврхе од завађених краљевских родитеља и самог Александра.

Најпослије долази женидба краља Александра и промјена устава 1901., коначно катастрофа 1903. год. и повратак поново устава од 1888. с некијема измјенама.

Догађаји су изложени с ријетком објективношћу и мирноћом, које су, у осталом карактерне црте сиједог автора.

Књига је од нарочитог интереса за све оне, који су, уопште баве уставном политиком, а особито уставном политиком у Србији. Књига се препоручује сама по себи — а најбоља њена реклама је само име Стојана Новаковића.

Издање је врло лијепо, те и с те стране читалац може бити задовољан. — Ш.

„Рад културне лиге 1910—1911. у Србији“. Анексија Босне и Херцеговине, чини се, увјерила је нашу браћу у Србији, да једино у интензивном раду на свијема гранама државног и народног живота лежи спас и љепша будућност Србије.

За остварење једног дјела тога простог и јасног, но великог програма основана је у Србији „Културна Лига“, која успјешно дјелује на пољу просвјетивања србијанског сељака и грађанина. У 1910—1911. год. отворила је лига 8 градских и 32 сеоске библиотеке. У свијема већим селима и градовима има своје одборе, који отварају библиотеке, држе предавања и поуке. Број предавања је огроман. Затим се отварају продужне и домаће школе, аналфабетски курсеви; оснивају се разна гимнастичка друштва, занатлијски и трговачки курсеви и т. д., ријечју ради сав онај ситни посао, који ствара уредног, вриједног и просвијеђеног сељака и грађанина, т. ј. удара темељ напредном и солидном државном животу, који се без просвијеђености средњих и нижих слојева народа не може ни замислити. Отуда и долази она очигледна истина да оне државе, које имају све услове за културни напредак, (комуникације, богато земљиште, руде, воде и т. д.) али немају просвијеђену масу народа, свакако културно не напредују, док и мале државице са просвијеђеним народом и поред све своје сиромаштине и политичких незгода — силно напредују у сваком погледу. (Најбољи примјер је Швајцарска, Шведска, Данска, Финска, Чешка и т. д.)

Рад културне лиге у Србији проводе највише учитељи, а донекле и свештеници.

Е да би се и наши учитељи угледали на своје колеге! — Ш.

О ПОРИЈЕКЛУ ЧОВЈЕКА.

У Паризу публикувао је д-р Верно расправу о поријеклу човјека. У њој с антрополошког гледишта проучава најглавнија открића остатака од предисториског човјека. Расправа је конкретно писана а бави се особито најновијим открићима. Најстарији остаци људског костура указују додуше на сродност човјека с антропоидним мајмунама, али ипак указују на биће знатно удаљеног од мајмуна. Треба признати егзистенцију организма још нижег, него што је раса неандерталска, најнижа до сад позната људска раса. Да су такве форме егзистирале, доказује Dubois-ов Питекантропус. Верно даље закључује: ако ћемо бити строго научни и не награђивати факта с претпоставкама, морамо признати, да је човјечанство веома старо и да су наши први преци живјели у почетку антропозоидске ере. Из остатака њихове индустрије можемо судити да су живјели веома варварски. И најдивља племена нашег времена једва

нам могу о том дати прави појам. Дугим низом стољећа, која су протекла од почетка човјечанства, тип се човјека не престано мијењао и усавршавао. Што више идемо у прошлост, тим је очигледније то тип животињски, који се приближује типу антропоидних мајмуна. Неандерталско племе, које нам је добро познато, потврђује наше мишљење. То племе није прво, које је живјело у нашим крајевима. Можемо се надати, кад се нађу остаци њихових претходника, да ћемо на њима констатовати знакове мајмунима још ближе. Ако сличност између човјека неандерталског и мајмуна антропоидног и није толика, да се може судити на директно поријекло, ипак нам она допушта закључивати на сродност. Истинито изгледа да човјек не води своје поријекло ни од шимпанза, гориле, гибона или оранга, већ од бића антропоморфног, чији су потомци, развијајући се разним правцима, дали на једној страни поријекло антропоидима а на другој примитивном човјеку. Еволуција правцем човјеку није била нагла. Организам се је усавршавао постепено. Питекантропус нам показује један стадиј, којим је прошао. Треба признати, да ови закључци не могу бити сматрани као сасвим дефинитивни, али они су у складу с најновијим фактима и с тога гледишта заслужују пажњу. У сагласности су са законима еволуције, те красне науке, којој је основе ударио Ламарк-а Дарвин се није стидио апликовати је на човјека. У времену од педесет година факта су се нагомилала. Открића биолога наоружала су приврженике еволуције новијем доказима. Противници трансформизму постају рјеђи и морају новим идејама уступати. Још прије но што се знало за Питекантропа, гласовити теолог Р. Непри de Valroger прогласио је, да су прије створења Адамова могли егзистирати антроморфни мајмуни, савршенији него ти, који данас егзистирају и додао је: „Идеја тајанствених претходника људског покољења може бити шимерична, али не никако хетеродоксна. По Valroger-у и другима, савршенији мајмуни антропоморфни, о којима је ту ријеч, не могу бити преци човјека; јер је провиђење сигурно уништило ове претходнике човјека прије него што је створило наше прародитеље. Научник, који се никад не смије освртати на догме, него се ограничава да региструје резултате искуства и опажања, констатује, да су сва органска бића под упливом разних прилика подложена промјенама, и да од тог закона не чини човјек изузетак. Даље констатује, да су се наши први преци очигледно разликовали од данашњих људских племена, и да су имали знакове, који су их приближавали антропоидима. Научник у сличностима мора гледати више него случајност. Ако из сличности међу данас живим бићима судимо на њихово заједничко поријекло, онда имамо право то примијенити на примитивном човјеку и антропоморфном мајмуну. У осталом ова теорија није никако понижавајућа за човјека,

јер како каже Карло Фогт: „Љепше је бити усавршени мајмун него дегенеровани Адам“. Ако је човјек непрестано корачао правцем напретка од оног дана, кад су наши преци први камени алат начинили, онда можемо сигурни бити да ће и наши, потомци истим правцем корачати и да ће наши прауници једног дана престићи нас, као што смо ми сами прстигли наше примате, које рачунамо међу своје претке.

„Živa“, с чешког превео Јован И. Хајдуковић

„Омладинско Коло“. У редовима наше гимназијске омладине, покренута је и остварена мисао о ђачком удружењу. За наше прилике ово је појава, којој не треба ускратити симпатија. Истина, да је у потоње вријеме оснивање сличних друштава у ђачким круговима на страни, постало неком врстом амбицијозне незаситности појединаца, да се друштва склапају не по каквој дубокој основној мисли и потреби, већ једино за фигуру, за спољашњу репрезентацију или томе слично. Сасвим је појмљиво, да ће овако зачета удружења упити у своје жиле живот ефемеран, а да сви кићени програми неће моћи одржати нездзелних и нездравих творевина ове врсте.

Наши средњошколски ђаци — мора се признати — имају особина, које их над другима уздижу. Већ сама горштакча нарав, у којој превлађује бистрина, полет и склоност к знању и просвијећености, издваја нашега ђака од другијех и одређује му радни правац. Домаћи патриотизам, кога предводи мисао српска, унапређује настојања његова и проширује видокруг његов.

Наша је гимназија завод млад и ако су три деценија као три млада мјесеца дигла се над његовим кровом. Ово му је тек трећа матура, јер је до пред неку годину гимназија била само нижом. Што у то доба није било ђачких уружења у њој, разумљиво је. Ново доба и нове прилике створише оправдан разлог постанку „Омладинског Кола“. Друштво, које је под тим именом засновано, изгледа, да је свој задатак здраво схватило. Премда задатак „Омладинског Кола“ претежно одређује допуну у образовању наших ђака, (тежиште је дакле друштва у њему самом,) ипак црногорски ђак проширује своју дужност и на ситни просвјетни рад у самом народу.

Земља, у којој је аналфабетизам јак, као и сиромаштво, морала је постати предметом пажње за нашу гимназијску младеж. Оснивање курсева за сузбијање неписмености у народу задатак је „Омладинског Кола“.

Похвално је, што је тај моменат унесен у круг рада „Омладинског кола“. Жеља је, да наша омладина успјешно изврши задатке, који су јој постављени оснивањем „Омладинског Кола“.

Фонд сиромашних гимназијалаца на Цетињу. — На сједници од 14. фебруара 1904. по приједлогу покојног ди-

ректора Л. Зоре, закључио је професорски збор, да се из прихода светосавских забава школске године 1902/3. (перпера: 71·36) и године 1903/4. (перпера: 253·64) оснује фонд за сиромашне ученике Цетињске Гимназије.

У првим почецима, док још не бјеше никаквих правила за фонд, ишло се, за тим, да се прикупља новац, до потребите висине, а каматом да се помажу сиромашнији ученици.

Главни је приход фонду: петина ђачке уписнине, чисти добитак од ђачких забава, улози добротвора и други прилози.

Редом по годинама растао је фонд овако:

Године: 1902/3. П 71·36; 1903/4. П 253·64; 1904/5. П — —; 1905/6. П 2180·72; 1906/7. П 572·66; 1907/8. П 272·—; 1908/9. П 483·69; 1909/10. П 2224·82; 1910/11. П 4612·78; — Свега П 10.671·67. К овоме кад се дода камата од 1002/3. до краја 1911. П 1731·20, онда стање фонда износи 31. децембра 1911. П 12·402·87

* * *

Сам чисти приход забава и ђачка уписнина нијесу могли овако нагло повећати фонд, да није било дарезљивих добротвора, који су уложили свој новац на најљепшу и најплеменитију добит.

Да би и овим путем дали видна знака благодарности тим племенитим дароваоцима — износимо њихова имена хронолошким редом, како је ко прилагао:

1. Њ. В. Краљица Јелена, Рим	470·—
2. Љ. Крсмановић, трговац, Београд	100·—
3. Чешки Соколови (приликом доласка на Цетиње 1906.)	1000·—
4. Њ. Њ. Кр. В. књаз Мирко и Књагиња Наталија	200·—
5. Народна Штедионица, Цетиње	100·—
6. Црногорска Банка, Цетиње	200·—
7. Милоје Јовановић, бив. начелник Министарства Финансија, Цетиње	100·—
8. †† Њ. Њ. Свјетлости Књажевић Стеван и Станко (уписали их наставници и ученици ове гимназије у мјесто вијенца)	168·80
9. Њ. Ц. В. Велике Књегиња Милица и Стана Петроград	500·—
10. Њ. Ц. В. Велика Књегиња Милица, Петроград	250·—
11. Chévalier A. E. Délaupé, Брисл	190·—
12. Омер Бег Бајровић, Плевље	150·—
13. Аврам Д. Салом, посланик Сарајево	2000·—
14. Пилгрим — Балтаци, бив. посланик Њемачке, Цетиње	100·—
15. † Обрен Никовић окруж. кап. Никшић	100·—
16. Маршалат Двора Њ. В. Краља:	120·30

17. † Петар Черенковић Ђак, (уписали га родитељи, породица Черенковић) Скадар ... 100—
 18. † Поп Видик Поповић, (уписали га синови Шпиро, Ристо и Андрија) Цетиње ... 100—

* * *

Сав новац фонда лежи у новчаним заводима:

- а) У Црногорској Банци (улож. књиж. бр. 431);
 стање 31/XII. 1911. перп. ... 8658·60
 б) У Народној Штедионици (улож. књижнице бр.
 24. I. 22); ... 3744·27

Свега перпера 12402·87

* * *

Правила о управљању фондом издана су године 1907. (1. XI. 1907. бр. 4459).

Ево главног извода из правила:

Чл. 15. Извори фонда су ови: а) пети дио ђачке уписнине; — б) улози добротвора фонда, завјештања, сви прилози у новцу и другоме од приватнијех лица и друштава; — в) приходи од јавнијех предавања, концерата и позоришнијех представа — приређиванијех иницијативом наставничкога збора, или другијех лица ван школе; — г) интерес фонда; и д) случајни приходи.

Чл. 19. Фондом управља наставички збор, који из своје средине изабире једног старјешину и једног благајника фонда на годину дана.

Чл. 25. Крајем сваке школске године средовно наставнички збор бира комисију од три лица, која прегледа благајничке рачуне и ставља биланс фонда.

Чл. 30. О томе како ће се раздавати помоћ из фонда — наставнички збор израдиће нарочита правила у духу ових правила.

Чл. 31. Сва она лица, која уложе у фонд по 100 перпера једном или у двије или три године, постају добротвори фонда и т. д.

* * *

Према чл. 30. ових правила, последице дуже дебате у професорским конференцијама донесен је закључак, да се засад не тиче у фонд, већ да се новац капитализује, док не досегне суму, којом би се могао сазидати „Ђачки Дом“ а доцније створити „Ђачка Трпеза“.

Министарство Просвјете потврдило је овај закључак.

Разумије се, да се овако малим прираштајем фонда увидјело, да ће требати дуго времена, док се фонд подигне до толике суме, којом би се жељена цијељ остварила, па је на молбу проф. збора Министарство Просвјете затражило

од финансијског одбора, да се за ту сврху уврсти годишња помоћ из државног буџета.

Захваљујући заузимању господина Министра Просвјете, члановима финансијског одбора и Народној Скупштини, већ је за годину 1912. уврштена дотација фонду у износу од 2000 перпера.

Ово је у кратким потезима историјат, стање и тенденција фонда сиромашних гимназијалаца на Цетињу.

Ипак уза сву ову редовну државну помоћ и друге евентуалне приходе броји ће још доста времена, да се тако приликом „Бачки Дом“ и „Бачка грпеца“ подигну, па овом приликом управа фонда ставља на срце свим родољубима и пријатељима школске младежи широм Српства и моли их, да се у свакој згоди, ма и најмањим прилогом, сјете „Фонда сиромашних гимназијалаца“, и да помогну остварити лијепо замисао њихових старатеља.

Сваки и најмањи прилог објавиће се у званичним новинама.

„Управа Фонда сиромашних гимназијалаца“.

СВЕТОСАВСКА БЕСЈЕДА*).

Овогодишња бачка бесједа, коју на дан св. Саве приредише наставници и ученици цетињске Велике државне гимназије, заслужује, да јој се посвети неколико топлих ријечи.

Она је привукла на себе неподјијелену пажњу читавог нашег друштва. И сам дан у који је забава приређена, и сами они, који су је приређивали, а и сврха с којом је приређена учинише је омиљеном. Традиције Савин дана, који је сретним обичајем постао светковином наше просвјете и празником школске младежи, дјелују и продиру све дубље у наш народни живот. То је дан родитеља и дјецe, учитеља и ученика, дан дома и школе. Он није могао доћи у сјену оних ситних обзира, који иначе тако радо владају у малим градовима као и у малим душама.

Програмни дио Бесједе изведен је у свечаној дворници дома Краљевске Владе. Бачки хорови, којима је управљао наставник музике г. Алекса Ивановић, извели су на опће задовољство своју задаћу. Одличан квалитет женских гласова и добро сразмјерје у свима дионицама учинише збор лаким и окретним. Сва техничка страна збора једином је заслугом г. Ивановића, па се може тим успјехом једнако поносити наставник сам као и завод, у коме је толики успјех у музичком образовању постигнут. Програм забаве украсила је пјесма

*) Пошто је ова свеска штампана у јануару, дајемо радо мјеста овоме приказу.

Николе I., која је за Савин дан нарочито спремљена. Ова пјесма пуна српског осјећаја, а проткана најдубљим и најслободнијим мислима о значају просвјете по напредак народа, најбољи је коментар грандиозној појави народног просвјетитеља Саве. Жив колорит и брза, али тачна слика, у којој превлађује дубока рефлексја, издижу ову пјесму на висину правих пјесничких творевина. Кад се још узме у обзир она узвишена дидатична дикција, која тече из пера једнога краља у срца најмлађе генерације српске, не може бити љепшега момента и љепшег дјела за ту прилику.

Одмјерени и модерним тенденцијама проткани говор д-ра Кулишића заслужио је највеће допадање. *Andante* Фибихов и Вагариола, партија за клавиру и виолину и обоје, изведена с потпуном њежношћу, вјештином и разумијевањем.

Пошто је бесједа приређена у корист Фонда сиромашних ђака цетињске гимназије, успјела је одлично и с материјалне стране. Фонд је примио на себе часну и удивљења достојну мисао, да обезбиједи у „Ђачком дому“ и „Ђачкој трпези“ кров и хљеб сиромашним ученицима, па је по том дарожљивост приложника вриједна похвале и истовремене благодарности. Жељу, да се остваре намјере фонда и наставничког збора, потпомажу све наше симпатије и пожртвеност сваког просвијећеног сина ове земље.

Mel.

NACIONALNA

BIBLIOTEKA

CRNE GORE ĐURĐE

CRNOJEVIĆ

ИСПРАВКЕ

Моле се поштовани читаоци, да прије читања исправе ове грјешке:

Стр.	19:	8 ред одоздо	„ова питања“
„	20:	14 „	„сіє“
„	23:	14 „ одозго	„Бррата“
		2 „ одоздо	„Љубдпар“
„	25:	4 „ одозго	„scienit“
		12 „	„strili“
„	26:	4 „	„одвјецн“
„	36:	читати стих:	

„..... France, Tu verras bien

Que je n'eus jamais dans l'âme une pensée

Que pour Toi,

O ma mère, en ta terre où brille l'espérance

Pur flambeau...“

